БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№63 (10431) | 1964 оной мартын 14, суббото | Сэн 2 мүнгэн

АЖАЛЛАЖА БАЙГААД ҺУРАНА

Залуу аад, ажал хэхэдээ шадамар бэрхэ басаган гэжэ Галя Батуевае нютагайнь зон магтадаг. Үнэхөөрөөшье тиимэ даа. Галя нёдондо 8 класс дүүргээд, «Знамя Ленина» (Мухар-Шэбэр), колхоздоо һаалишан болоод, оролдосотойгоор хүдэлжэ байнхай.

Комсомолка Галя Батуевада 200 үнеэ даалгагдажа үгтэнхэй. Ажаллажа байхадаа зоотехническэ заабаринуудые наринаар сахижа, һү ехээр һаахын хойноһоо хүсэ шадалаа гаргажа байдаг. Тэрэ 1964 ондо хамта 30400 килограмм һү һааха уялгатай. Үнгэрһэн январь, февраль һаранuудта һайнаар ажаллажа, даалгабаряа үлүүлэн дүүргээ.

Социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа байһан залуу һаалишан Галя Батуева үдэртөө үнеэн бүриһөө хахад пүүд хүрэтэр һү һаана. Галя мүнөө ажаллажа байгаад, Улаан-Үдын мяха-һүнэй техникумдэ заочноор һурадаг.

Зураг дээрэ: комсомолка Галя Батуева.

С. Цыдыповэй фото-текст,

...ИЛБАРИЛАН ОЙЛГУУЛХАҺАА ГАДНА, ...ХИДХЭХЭ, НЭБТЭРҮҮЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

...ахые ашаг ехэтэй болгохо арга нүхэсэлнүү... хадаа эрдэм ухаанай болон түрүү дүй дүр... туйлалтануудые үйлэдбэридэ үргэнөөр нэбтэ... абадал болоно. Иигэжэ партиин ЦК-гай февра... ленум тодорхойлоод, энэ талаар бии байгаа ду... дые усадхаха тодорхой хэмжээнүүдые хараал... ...на.

...гэн ажахын гү, али түрүү хүнэй дүй дүршэл ...л, радиогоор яһала тунхаглагдадаг, кинодо ...дадаг, хөөрэлдөөн, суглаанууд дээрэ хэлэгдэ... хэлсээнһээ саашаа, бодото ажабайдалда һулаар ...гдэнэ. Яахадаа иимэ ушар үзэгдэнэб гэхэдэ, ...о шэнэ юумэн, түрүү дүй дүршэл тухай тайл... хэлэгдээд лэ, тэрэниие үйлэдбэридэ бодотоор ...ын тула эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулагдана... тус Пленум дээрэ тэмдэглэгдээ. Манай парти ...иин управленинүүдые байгуулхадаа, үйлэдбэ... ...жэ баримталан партийна организацинуудые ...н хубилгахадаашье шэнэ, түрүү юумые үйлэд... эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэ гэһэн зорилго таби... Ажал хэрэгээ бүри гүнзэгыгөөр мэдэхэ аргатай ... партийна организацинууд, партийна хүдэлмэ... шэнэ юумые дэмжэхэ, эдэбхитэйгээр эмхидхэ... ...эй байгаа. Гэбэшье энэ талаар үшөөл ехэ ду... бии гэжэ Пленумэй тогтоол соо хэлэгдэнэ.

...й Буряад орондошье жэл бүри үндэр ургаса ху... ...алһаа ашаг шэмэ ехээр абадаг түрүүшүүлэй ...эл тухай бэшэлгэ, хэлэлгэ дуталдадаггүй, ма... ...й залуушад өөһэдөөшье ажал, хэрэг тухайгаа ...бэшэ хөөрэһэн байха. Тэд Хүдэриин суута ку... ...ан Гонсорунов гү, али Түгныи эрхим хонишон ..., Ивалгын бэрхэ огородшон Нурбуева — эдэ ...тэ бэрхэшүүлэймнай, замаймнай залуушадай ...дэ олошорногүй, үнеэхил хурга даража тооло... ...өөн зандааб? Түрүү хүнүүдэйнгөө ажалай баян ...шалые олоной шадабари болгохын тула эдэбхи... тамсэл ябуулдаггүйһөөмнай энэ ушар үзэгдэнэ ...?!

...юумэ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ талаар хоёр он... хандаха ушар дайралдадаг. Тариалангай үтэг... болгон аммиагай уһа хэрэглэхэ талаар Түнхэ... «...биряк» колхоз ехэ һайн амжалта харуулжа эхи... Нёдондо жэлэй хабарай тарилгын үедэ 800 газар аммиагай уһаар умдалуулагдажа, гектар ... 8 центнер хүрэтэр орооһо нэмэгдэжэ абтаһан. ...н намар тус колхоз 900 гектар намарай паар... ...агай уһа оруулһан, ерэхэ тарилгада мүн лэ ни... газар утэгжүүлэгдэхээр хараалагдана. Гэхэтэй энэ аймагайшье, мүн бусад ажахынуудташье ам... уһа хэрэглэлгэ хүсэдөөр дэлгэрээдүй. Жэшээлэ «Маяк» колхоз нёдондо жэл оройдоол 80 гектар ...е утэгжүүлһэн нэрэтэй аад, һайн үрэ дүн харуу... Аммиагай уһа худалдажа абаха, хадагалха та... тус колхоздо мүнөө ямаршье бэлэдхэл эхилээдүй. «...биряк» колхозой жэшээ, дүй дүршэл тухай нё... ...өө хойшо Түнхэнэй үйлэдбэриин управлени, тэрэнэй партком зар тунхаг табиһан, тусхай семинарнуудыешье үнгэргэһэн байха. Теэд тэрэнэй һүүлээр зохихо эмхидхэлэй хүдэлмэриин ябуулагдаагүй дээрэһээ аммиагай уһа — энэ тон һайн, үнэгүй утэгжүүлгэ — ашаглаха хэрэг һанаһанда хүрэмэ үргэнөөр дэлгэрээдүй байна бшуу.

Нүгөө талаһаань нэгэ жэшээ дурдахада, республикымнай алишье нютагта искусственна һүн богонихон саг соо үргэнөөр хэрэглэгдэдэг болоо. Энэ ушар хадаа эмхидхэлэй ехэхэн хүдэлмэриһөө дулдыдаа. Управленинүүдэй мэргэжэлтэд, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, бригадирнууд фермэ, гүүртэнүүд дээрэ хэрэгтэй бэлэдхэл түхеэржэ, эмхидхэлэй бүхы хэмжээнүүдые бэелүүлжэ малшадые энэ шэнэ юумэндэ бодото байдал дээрэ һургаһан байна. Мүнөө искусственна һү тугалнуудта уулгажа ажахынууднай урда жэлэйхиһээ горитой һү доторойнгоо хэрэглэмжэдэ гаргашалхаа болижо, гүрэндөө һү худалдаха хэмжээ нилээд дээшэлүүлээ.

«Бүхы түрүү юумые үйлэдбэридэ бодотоор нэбтэрүүлхын тулада эрдэм ухаанай тодорхойлһон, бодото ажал дээрэ шалгагдаһан шэнэ зүйлнүүдые тайлбарилан нэбтэрүүлхэ хүдэлмэри, эдэбхи, дабхиса ехэтэйгээр, нүлөө һайнтайгаар эрхилэгдэхэ зэргэтэй» — гэжэ февралиин Пленумэй тогтоол эрилтэ табина. Нүлөө ехэтэйгээр эрдэм ухаанай туйлалтануудые, түрүү дүй дүршэлые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ ябадал нэн түрүүндэ хүтэлбэрилхы кадрнуудһаа дулдыдаха байна. Шэнэ юумые нэбтэрүүлхэ хүсэлэнтэй, үүсхэл һайтай, урагшаа һаналтай хүнүүдые колхоз, совхоз бүхэндэ, бригада, отделени бүхэндэ зүбөөр хубаарилан табиха, үйлэдбэриин ямар нэгэн түрүү онол арга шудалхадань тэдээндэ туһалха хэрэгтэй. Кадрнуудые шэлэн олохо, хэһэн ажалайнь бодото үрэ дүнгүүдээр тэдэнэй хүдэлмэриие сэгнэхэ, үүсхэл эдэбхииень дэмжэхэ, гээгдэһэн, шадабари багатай хүдэлмэрилэгшэдые хаһа саг соонь һэлгэхын тулада шэнэ кадрнуудые һургаха, бэлэдхэхэ гээшэ ажахые хүтэлбэрилгын шухалын шухала зорилго болоно. Тиихэдэ партийна хүдэлмэрилэгшэд мүнөөнэй эрхэ байдалда партиин үзэл сурталые болон Программые һайнаар шудалхаһаа гадна, өөрынгөө ажал хэрэгые, үйлэдбэриин һалбариие тодорхойгоор, эрхим һайнаар мэдэхэ, ажахые шадабари ехэтэйгээр хүтэлбэрилхэ ёһотой. Тэдэнэр шэнэ юумэ тухай хөөрэжэ үгэхэһөө гадна, тэрэнээ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлгые бодото хэрэг дээрэ хайшан гээд эмхидхэхэб гэжэ харуулжа шадаха зэргэтэй.

Партиин ЦК-гай февралиин Пленумэй дүнгүүд тухай асуудал зүбшэн хэлсэхэ зуураа, партиин Буряадай обкомой пленум ашаг ехэтэйгээр хүдөө ажахые эрхилхэ тодорхой хэмжээ ябуулгануудые хараалан, 1970 он хүрэтэр хүдөө ажахын гол продукци абалгые хоёр дахин дээшэлүүлхэ гэжэ тогтоогоо. Манай бүхы ажахынууд үйлэдбэридөө шэнэ онол аргануудые, түрүү дүй дүршэлые эршэмтэйгээр дэлгэрүүлэн нэбтэрүүлжэ, ажалай бүтээсые эрид дээшэлүүлжэ, энэ ехэ зорилгые бэелүүлхэнь найдамтай.

КВАРТАЛАЙ ТҮСЭБ ЗААТАГҮЙ ДҮҮРГЭХЭ

Гүрэндэ мал ажалай продуктнуудай худалдагдажа байһан тухай 1964 оной мартын 10-най мэдээн

(1-дэхи кварталай түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Управленинүүд, аймагууд	Һүн: Бүхыдөө	Һүн: Үнеэн бүриһөө кг.	Мяхан	Үндэгэн
Мухар-Шэбэрэй	82	145	52	47
Улаан-Үдын	78	147	40	90
Зэдын	77	106	109	46
Баунтын	73	97	121	—
Хориин	68	99	106	34
Хяагтын	67	126	86	44
Баргажанай	65	103	69	49
Түнхэнэй	62	71	92	24
Кабанскын	57	127	194	[illegible]

Үнгэрһэн 10 хоногто республикамнай гүрэндөө 16.930 центнер һү худалдажа, кварталайнгаа түсэб 71 процент дүүргээ. Энэ хадаа нёдондонойхиһоо 14 процентээр ехэ болоно гэхэ гү, али жэлэй эхинһээ хойшо үнеэн бүриин 114 килограмм һүн гүрэндэ тушаагдаба.

Һү худалдалгаар урдынхидаал адли Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин ажахынууд түрүүлжэ ябана. Үнгэрһэн арбан хоногой туршада Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин колхоз, совхозууд үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 26 килограмм һү тушаажа, түсэбэй дүүргэлтые 14 процентээр нэмээгээ. Тиигэжэ тус управлениин ажахынууд хоёрдохи һуурида гараад, зэдынхидые ахиба. Зэдынхид энэ үе соо үнеэн бүриһөө 14 килограмм худалдажа, түсэбөө миил 11 процентээр нэмээгээ.

Кабанскын, Түнхэнэй, Баргажанай Хяагтын үйлэдбэриин управленинүүдэй колхоз, совхозууд гээгдэлһээ гараха талаар биратай юумэ хэнэгүй. Мартын түрүүшын арбан хоногто тэдэнэр гүрэндэ һү тушаалгаяа заашье дээшэлүүлжэ шадаагүй.

Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин ажахынууд ямар аргаар һү худалдалгаяа дээшэлүүлжэ шадааб? Нэн түрүүн управлениин бүхы ажахынуудта искусственна һүн бэлдэгдэдэг болонхой. Мүнөө эндэ үдэрэй 100—110 центнер иимэ һүн буйлуулагдажа, тугалнуудта уулгагдаа. Энээнэй ашаар нилээд ехэ һү алмажа, гүрэндөө тушаагаа бшуу. Мүн управлениин бүхы ажахынуудта һолоомон хэршэгдэжэ, нэбёосхын сайдамаар, ууралаар дэбтээгдэжэ, малда үгтэдэг болонхой. Һая болотор «Улаан Оронго», «Гигант» колхозуудта һолоомон, буйлуулагдадаггүй байһанаа, үнгэрөөшэ 10 хоногто тиигэдэг болоо.

— Үбһэн ба силосынь ажахы бүхэндэ тооной һалажа байна. Хэрбээ һолоомоёо буйлуулаагүй һаа, һүеэ алдахабди. Тиимэһээ энээндэ бүхы анхаралаа хандуулнабди. Эдэ үдэрнүүдтэ һолоомон гидролизна аргаар буйлуулагдажа захалаа. Энээниие Эрхирэгэй совхоз нэбтэрүүлжэ шадаа. Тэндэ колхоз, совхозуудай мэргэжэлтэдые суглуулжа, семинар үнгэргөөбди,— гэжэ тус управлениин главна зоотехник нүхэр Черниговский мэдүүлбэ.

Үнэхөөр республикын олохон ажахынуудта шэмэтэ тэжээл барагсажа байнхай. Тиимэһээ һолоомо буйлуулжа шадаһан, искусственна һү ехээр бэлдэһэн лэ ажахынууд гүрэндэ һү худалдаха түсэбөө амжалтатайгаар бэелүүлхэ байна.

1-дэхи кварталай дүүрэтэр 2 декада үлэбэ. Хэрбээ ажахы бүхэн, фермэ бүхэн малай тэжээл һайса буйлуулжа, үнеэдээ оролдосотойгоор эдеэлүүлжэ, һаажа шадабал, гүрэндэ һү худалдаха кварталай түсэб республикамнай дүүргэхэ аргатай.

Гүрэндэ мяха худалдаха кварталай түсэб 88 процент дүүргэгдэбэ. Илангаяа Улаан-Үдын, Мухар-Шэбэрэй управленинүүдэй ажахынууд гээгдэжэ ябана.

Үндэгэ худалдаха талаар бүришье биратай байдал үзэгдэнэ. Республикамнай гүрэндэ үндэгэ тушааха кварталай түсэб миил 55 процент дүүргэнхэй. Энэмнай нёдондонойхиһоо нилээд бага болоно.

Яахадаа иимэ байдал тохёолдоо гээшэб? Баргажанай, Хяагтын, Кабанскын үйлэдбэриин управленинүүдэй ажахынууд тахяа, шубуудайнгаа тоо үсөөрүүлһэн байха юм. Мүн шубуудые муугаар эдеэлүүлһэнэй уршагта үндэгэ үсөөн абтана. Үнгэрһэн гурбан һарын туршада Хяагтын управлениин ажахынууд тахяа бүриһөө миил 7 үндэгэ абаа.

Һү, мяха, үндэгэ гүрэндэ худалдаха кварталай түсэбые дүүргэхэ гээшэ ажахы бүхэнэй нангин уялга.

ХАБАРАЙНГАА ТАРИЛГАДА БЭЛЭН ГҮ?

Трактор, машинанууд зэлэ татана. Уһанай газар һайнаар ашаглаха талаар мухаршэбэрэйхидэй үүсхэл дэмжэгдэнэ. Наг шэбхэ зөөгдэнэ.

Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин Охин-Булагай совхозой механизаторнууд анзаһа, сеялкэ, культиватор, тракторнуудаа мартын 1-дэ заһабарилжа дууһаад, хабарай тарилгада бэлэн болоод байна. Заһабарилгын үедэ механизаторнууд Аверьян Коробенков, Леонид Алексеев гэгшэд илангаяа шалгарһан юм. **Зураг дээрэ:** МТМ-е даагша Н. Безрук, механизаторнууд А. Коробенков, Л. Алексеев гэгшэд заһабарилагдаһан тракторнуудаа шалгажа ябана.

С. Балдуевай фото.

ГАЗАРАА ШАДАЖА УҺАЛХА, ҮТЭГЖҮҮЛХЭ

Мухар-шэбэрэйхидэй жэшээгээр

...лгадаг газараа зүбөөр, ашаг ...ые үгэхөөр хэрэглэхэ гэһэн ...-Шэбэрэй үйлэдбэриин управ... ажалшадай социалис уялга... танилсажа, мүн КПСС-эй февралиин Пленумэй мате...дые шудалжа байха үедөө ...итай баян ургаса абаха ...аар олохон юумэ дахин ха... үзэмөөр гэжэ һанагдана. ... нютаг нютагай байдалые, ... хүрьһэнэй шанарые харал... тэрэниие зүбөөр элдүүрилхэ, ..., үтэгжүүлхэ, тарилгын бол... ...орхойлхо асуудалнууд шиид... ...ушартай.

...жэлдэ уһанай газартаа гол ... кукуруза, горох, овощ, саахар... ...сёкло тарихабди. Түрүүшын ...2 гектар уһанай газарта шэ... тариха гэжэ шиидээбди. Тэн... ...гэн эдеэшэдэг «Скала» сор... ...нисын үрэһэ хэрэглэхэ бай...

...өө үедэ уһанай газар дээрэ ... 3 звено эмхидхэгдээд байн... Звеное даагшаар ажалша бэр... механизаторнууд табигдана. 1-звеное республика доторoo мэ... комбайнер-механизатор Ми... Иванович Ковалевский удари... Энэ звено 245 гектарта куку..., 303 гектарта горох ур... юм. Хоёрдохи звеное суу... кукурузашан Цырендондок Бад... даажа 253 га кукуруза, 195 ... шэниисэ ургуулха даабаритай. ...дахи звеное Прокопий Аюшеев ...борилжа, тэрээндэ 252 га ку..., 125 га шэниисэ тариха гадаалгагдаа.

...гурбан звено тус тустаа 3 ...тортай, газар уһалха машина, ...тэнүүдтэй юм. Эдэнэрэй хү...рие шадабаритайгаар удари..., техническэ туһа хүргэжэ бай... ...ригоор уһанай газар дээрэ хү... звенонуудые бултыень луго... ...ративна отрядай мэдэлдэ ...һэн байнабди. Энэ отрядые ...гша гидротехник нүхэр Гусев ...лна. Отрядай мэдэлдэ 2 «...100» трактор, 2 «ДТ-54» трак..., шэбхэ малтаха, ашаалха, буул... түхеэрэлгэ бии. Тиимэһээ энэ ... гурбан звенотоёо хамта бүхы ...эрэ өөһэдын хүсөөр бүтээ... ...аргатай байна бшуу. Тиимэһээ ...ой ажалай түлөөһэн абаһан ургасынь зэргээр үгтэхэ, мүн түсэбһөө гадуур ургаса абаа һаа, нэмэлтэ түлбэридэ хүртэхэ.

Манай уһалагдадаг газарай хүрьһэн тон нимгэн юм. Ушар тиимэһээ уһа урадхуулжа үндалуулбал, дээрэхи шоройень бүри муудуулжа болохо байна. Эдэ бүгэдые хараада абажа, хахалагдадаг газараа, зарим сабшалангаа уһа сасадаг машинаар уһалха гэжэ шиидээд байнабди. Энэ талаар бага сагын дүршэлтэй болонхойбди. Мүнөө уһа сасадаг 4 машинатайбди, үшөө 6 тиимэ түхеэрэлгэ адагынь хэрэгтэй. Тиигэбэл звено бүхэндэ уһа сасаха 2—3 түхеэрэлгэтэй болохо һэмди.

Тариалангаа апрелиин эхеэр уһалжа захалхабди. Эдэ үдэрнүүдтэ звенонуудынай наг шэбхэ зөөжэ, уһалууриин системын эхи заһажа байна. Һүүлэй мэдээгээр поли дээрэ 4240 тонно шэбхэ, 2175 тонно шэбхэ-шоройн компост, сабшалан дээрэ 3585 тонно шэбхэ гаргагдаа.

Үнгэрэгшэ намартаа шэбхэ-шоройн компост хэхэ талаар зарим дүршэл олоогдоо гээшэ. Бидэнэр гүүртэ, отарын газаахи шэбхэ обоолоод, тэрэнээ суперфосфадтай, тэндэхи шоройтой холижо, компост хэһэн байнабди. Гүүртэ, отаранuудта дүтэ һайн хүрьһэтэй газар байдаг, тэрэниие ашаглажа болохо гэжэ һанагдана. Зүгөөр тиимэ компост имагтал полидо дүтын гүүртэдэ хэжэ болохо бшуу. Мүнөө жэлдэ 13 мянган тонно шэбхэ-шоройн компост хэхээр хараалнабди. Тэрэнэйнгээ зарим хубииень тарилга хэхэ газар дээрээ нарин зуруудаар адхажа, тэрээн соогоо минеральна үтэгжүүлгэ, шорой холижо нэгшээгээд, тарааха арга хэрэглэгдэхэ.

Уһанай газарта хэрэглэхын тула 250 тонно минеральна үтэгжүүлгэ абтаа. Мүн шэрэм харгын станци шадар аммиагай уһа эюулжэ, абаха амһарта тодхожо байнабди. Бүхыдөө 300 тонно тиимэ уһа хэжэ абаха аргатай болохоорбди. Үнгэрэгшэ намартаа газар хахалхадаа, 50 тонно аммиагай уһа хэрэглээ һэмди. Лущильник дээрэ тодхогдоһон түхеэрэлгээр газарай хүрьһэндэ аммиагай уһан оруулагдаа һэн. Үшөө 2 тиимэ түхеэрэлгэ нэмэжэ тааруулха байнабди.

Минеральна үтэгжүүлгэ нёдондо сеялкээр тараагаад үзөө һэмди. Мүн «ДТ-54» тракторта тааруулһан роторно түхеэрэлгэ бүришье һайн, бүтээсэ ехэтэй байшоо. Мүнөө жэл энэ арга хэрэглэхэбди.

Нёдондо 2900 гектар намарай паар хахалагдаһан байна. Тиин тэрэнээ нэгэн доро жэгдэлһэн байхабди. Юрэдөө манай эндэхи байдалда арга бэшэ газараа хахалхатай сасуу тэрэнээ нягтаруулан дараха шухала. Саашадаа сеялкэ, лущильник хэрэглэхэ хүсэлтэйбди. Энэ ушарта тариянай узуурта лущени хэхэ зуураа, тарилга хэхэдэ болоно. Тиигэбэл, газарай хүрьһэнэй һалхинһаа гэмтэлгэнь бага болохо бшуу. Мүнөө жэл 400 гектарта энэ аргаар тарилга хэхэбди. Мүн шаблаагүй анзаһатай плугаар газараа хахалдаг болохоор хараалнабди.

Манай совхоз уһалагдадаг сабшалангаар элбэгшье һаа, тэндэһээ үбһэ биратай абажа шаданагүй. Үнгэрэгшэ жэлдэ уһалагдадаг 2700 гектар сабшалангай га бүриһөө миил 3,5 центнер үбһэн абтаа. Тэрэниие хахалха гэхэдэ аргагүй, монсо шулуу, хайр байха юм. Тиимэһээ тэрэниие үтэгжүүлхэ һайн ногоотой болгохо, зүбөөр уһалха эрилтэ табигдана. Миин халяажа уһалхада, хонхор газартаа шалбааг боложо, добонь хуурайгаар үлэшэнэ бшуу. Сабшалан һайжаруулха хүдэлмэридэ мүнөө 4 тусхай звено ябана. Энэ жэлдэ адагынь 100 гектар сабшалан наг шэбхээр һайса үтэгжүүлэгдэхэ юм.

Газараа һайнаар уһалжа, үтэгжүүлжэ, энэ жэлдэ гектар бүриһөө 500 центнер кукурузын ногоон тэжээл, 14 центнер горох, 18 центнер шэниисэ хуряаха социалис уялга абтаа.

Н. Мельник,
Сэлэнгын совхозой директор.

Республикын колхоз, совхозуудай тариалан, сабшалан дээрэ наг шэбхэ гаргаха хүдэлмэриин ябаса тухай

1964 оной мартын 1-нэй мэдээн

(Түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Управленинүүд	Тариалан дээрэ	Тэрэ тоодо кукурузын газарта	Сабшалан дээрэ
Баргажанай	19,8	26,2	11,2
Зэдын	35,1	46,5	24,7
Кабанскын	36,0	10,7	1,1
Хяагтын	24,7	35,3	54,0
Мухар-Шэбэрэй	75,5	73,2	4,1
Түнхэнэй	17,2	40,3	25,3
Улаан-Үдын	54,0	47,1	37,4
Хориин	16,7	16,8	48,3

Ямаршье сагта бэлэнбди

«Главцелинстройн» мэдэлэй Сэлэнгын модо бэлэдхэлэй участогай доодо складай коллектив жэлэй эхинһээ хойшо түсэб даабаряа үлүүлжэ, һайн амжалта туйлана. Февраль һарада 320 вагон модо ашаалжа ябуулха даабаритай байһан аад, 368 вагон ябуулаа.

Түмэр замай Гусиное Озеро станциин хүдэлмэришэдтэй ажалаа тааруулжа хүдэлһэнэйнгөө ашаар иимэ үрэ дүн туйлагдаһан байна. Станциин дежурнанууд П. В. Титов, И. Перцов, И. В. Хлызов гэгшэд хэды вагоной модо ашаалалгада үгтэхэ байһан тухайнь эртээнһээ дуулгадаг заншалтай. Энээниие мэдэхэдээ бидэнэршье ажалаа эмхи гуримтайгаар эмхидхэжэ, вагонуудые сагһаань үлүү баринагүйбди. К. Иванов, Р. Доржиев, В. Губин гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг ашаалагшадай бригаданууд ерэһэн вагонуудые ямаршье сагта ашаалаад лэ ябуулдаг юм.

Н. ВОРОТНИКОВ,
участогай доодо складай начальник.

АМАРАЛТЫН ҮДЭР МАЛШАДТА ТУҺАЛБА

Туран һууринай (Түнхэн) хүдэлмэришэд Яковлев Николай Иннокентьевич, Горюнов Владимир Евтеевич, Шармаев Будажап Сандыкович, тэндэхи халуун аршаанда ажалладаг Попова Евдокия, Полянская Мария, Цыремпилова Екатерина, Давыдова Антонида гэгшэд амаралтынгаа үдэр Дээдэ Үбэрэй фермэдэ ошожо, ехэ туһа хүргэбэ.

Тэдэнэр хорёо хото сэбэрлэжэ, наг шэбхыень сабшалан дээрэ гаргаа. Тиихэтэйгээ хамта малшадай түлеэ хюрөөдөө, сажан табяа. Дээдэ Үбэрэй малшад Опонтеев Гончик Базарович, Гыскеева Гарма Бадмаевна гэгшэд эдэнэртэ баяр баясхалан хүргэбэ.

«Бидэнэр амаралтадаа таанадта шадаха зэргээрээ туһалхабди. Таанад хүндэтэй, харюусалгатай ажалдаа шэнэ амжалта туйлагты, малаа һайн ондо оруулагты» гээд эдэбхитэй нүхэд малшадаа найдуулба.

Д. Лыгденов.

АРАДАЙ АЖАХЫН ТУЙЛАЛТА ХАРУУЛДАГ ВЫСТАВКЫН ҺОНИН

ШЭДИТЭ ШКАФ

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй һүүлээр, мүн февралиин Пленумдэ бэлдэжэ байһан үедэ ВДНХ-гай павильонуудай экспонадууд нилээд шэнэлэгдээ, һонин шэнэ зүйлнүүд табигдаа. Тэрэниие эндэ ерэһэн хүн зон ехэл һонирхон харадаг байна.

Заахан шкаф. Дээрэһээнь харахада, шэл доро кукурузын нялха ногоохон набшаһатай эшэнүүд харагдана. Тэрэнэй үүдынь нээгээд, нарибшалан харахада ургажа байһан үрэһэнһөө мүн үндэһэнүүд һалаатан һагсайжа байха юм. Энэмнай бүд «хүрьһэн» дээрэ ургана ха юм. Элдэб минеральна бодосуудые холиһон уһанһаа энэ үрэһэн тэжээл абана гээшэ.

Үрэһэнэй ургасын шанар шалгаха иимэ тусхай приборые хүдөө ажахые оньһожоруулха Бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлэлгын институт зохёоһон байна. Иимэ прибор ажахы бүхэндэ тон хэрэгтэй зүйл мүн болоно.

ШЭНЭ ПРИБОРНУУД

«Газар тариалан» гэһэн павильон соо үрэһэнэй шалгалтын лабораторинуудта хэрэгтэй үрэһэнэй шииг нойто, сэбэрынь, ургаха шадалынь, ургамалай элдэб үбшэниие биохимическэ арга хэрэглэн шалгаха приборнууд табигданхай.

Хэрбээ «Радиоэлектроника» гэжэ павильондо ороходо, тэндэ хүдөө ажахыда радиоэлектронико хэрэглэхэ талаар тусхай тематическа выставкэ түхеэрэгдэнхэй. Колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин процессүүдые шэнэлэн хубилгаха талада электронико, радиоэлектронико айхабтар ехэ аша туһатай байһые экспонадуудтай, заабаринуудтай танилсаад байхадаа ойлгожо абамаар.

Жэшээнь, тарилга хэхын урда таэхэнэ хүдөө ажахын ургамалнуудай үрэһые ехэ хүсэтэй электрическэ поли дотор байлгабал, үрэһэнэй ургаса 10—12 процентээр, ультрафиолетово туяата гэрэлдэ баряа һаа, 5—10 процентээр ургасань түргэдэхэ, ургасынь хэмжээн 12 процентээр дээшэлхэ байна. Эдэ шэдитэ зүйлнүүдые хэрэглээ һаа, овощ 15—20 үдэрөөр эртэ болбосорхо, ургасань 25—30 процентээр нэмэхэ ёһотой.

ШЭНЭ МАШИНА

Эндэхи нэгэ павильондо электронно тоо бодолгын машина табигданхай. Тиимэ «БЭСМ-2» түхэлэй машинаар 1960 ондо РСФСР-эй хүдөө ажахын үйлэдбэриин хэһэн юумын, мүн 1970—1980 онуудта хэгдэхэ юумын тоо бүридхэлые гаргаха, согсолхо гэбэл 200 час хэрэгтэй. Харин нэгэ хүндэ юрын гуримаар тэдэниие хэхынь даалгаа һаа, 24 828 жэлдэ хэжэ дууһаха байна.

ВИТАМИН ЕХЭТЭЙ НОГООН

«Малай тэжээл» гэһэн павильон дотор Москва шадархи «Белая дача» совхозһоо асарагдаһан элдэб дабһаар шанаржуулһан уһан дотор үрэһэ табижа ургуулһан кукурузын, шэниисын, ешмээнэй ногоон ургаса эндэ орогшодые һонирхуулха байха. Энэ аргые хүдөө ажахын машина бүтээлгын Бүхэсоюзна эрдэм шэнжэлэлгын институдаархин зохёоһон байна.

Уһанда хайлуулагдаһан минеральна элементүүд дээрэ ургуулагдаһан ногооной ашагынь ехэ. Дүрбэлжэн метр талмайда ургуулһан кукурузын ногоон набша намаагаар 1 000 порнионхо гү, али 5 000 тахяагай дальбараа эдеэлүүлжэ болоно. Иимэ ногоогоор залуу мал тэжээхэдэ тэдэнэй ажамидаралда шухаг болохо витаминууд хүсэлдүүлэгдэхэ байна.

М. ЛАРЬКИН,
ВДНХ-гай ахалагша экскурсовод.

КПСС-эй ЦК-гай февралиин Пленумэй шиидхэбэри бэелүүлэн

АДУУҺА МАЛДАА—БАРДАМ ХҮРЭХЭ ТЭЖЭЭЛ БЭЛЭДХЭ

МАНАЙ партиин ЦК-гай февралиин Пленум ерэхэ долоон жэлэй туршада мал ажалһаа ашаг шэмэ абалга хоёр дахин ехэ болгохо гэһэн харюусалгатай зорилго хүдөөгэй ажалшадай үмэнэ табиба. Манай республика өөрынгөө байгаалиин байдалда зохилдуулан, һү, мяха, нооһо ехээр үгэхэ мал үсхэбэрилдэг һэн туладаа, мал ажалаа улам хүгжөөхэ, үүлтэрынь бүри һайжаруулхаар хараалаад байна.

Зүгөөр энэ хүгжэлтые бэелүүлхын тула малай тэжээлэй хэмжээе эрид дээшэлүүлхэ асуудал шиидхэхэ ёһотойбди. Манай республикын ажахынууд гол түлэб үбһэ ногоо, бусад ургамалнуудые тарижа. адууһа малдаа бардам хүрэхэ тэжээлтэй болохо зэргэтэй. Гэбэшье республикымнай 430 мянган гектар сабшалангай ургаса тон өөдэгүй байһаар. Хэрбээ 1940—1942 онуудай үедэ 500—600 мянган тонно үбһэн абтадаг һаа, нёдондо оройдоол 222 мянган тонно үбһэ хуряаһан байнабди. Дунда зэргээр гектар бүриһөө 6—7 центнер гү, али 2,5—3 центнер тэжээлэй единицэ абтана.

Энэ ушар юун дээрэһээ тохёолдоноб гэхэдэ, колхоз, совхозуудай сабшалан хүсэд шанаржуулагданагүй, ехэхэн хэмжээтэй сабшалан шугы бургааһанда дарагданхай, намаг налхи болонхой, хужарта даруулһан, болдог болдиру болонхой байдаг. Үтэгжүүлгэ, уһалалга, алибаа шанаржуулга хэгдэхэеэ болиһонһоо уламжалан, ногооной шанар муудаһан байна.

Малай тэжээл элбэгжүүлхын тулада ороoһото ургамалнуудай тарилга ургэдхэхэ, ургасыень эрид дээшэлүүлхэ гээшэ бүришье ехэ удха шанартай байһаниинь мэдээжэ. Шэнэ болон залуур газар ангилажа, тарилангай талмайе ургэдхэхэ, тарилгын бүридэлые эрид һайжаруулхэ талаар нилээд урагшаа дабшагдаа. Гэбэшье ороoһо тарянаи ургаса бага байһаар. Гектар бүриһөө дунда зэргээр 7—8 центнер ороoһон абтана. Энэ ушар манай ажахынуудай хэрэглэмжые хүсэд хангажа шаданагүй ха юм.

УРГАСА ехээр үгэдэг ургамал—кукуруза таридаг болоһонһоо хойшо ниитымнай адууһа мал шэмэтэ тэжээлээр хангагдадаг болоо. Мүнөө республика дотор 70 мянга гаран гектар кукуруза ургуулагдана. Зүгөөр зарим ажахынууд кукуруза ургуулжа биранагүй, тэрэниие ургуулха агротехникэ ёһоор сахигданагүй. Тэрэшэлэн малай тэжээлдэ зорюулан, саахарай свёкло багаар таригдана. Тиихэ мүртөө ургасаниинье баhал тон хангалтагүй. Бобово ургамалнууд ганса малай тэжээл болодог бэшэ, үшөө газарай хүрьhэ шанаржуулдаг байһыень мэдэнэбди.

Тодорхойлон хэлэбэл, мүнөө үедэ манай республикын колхоз, совхозууд таряалангай гектар бүриһөө дунда зэргээр 8—9,5 центнер, тиихэдэ сабшалан дээрэһээ 2,6 центнер хүрэтэр тэжээлэй единицэ абана. Энэмнай мүнөө сагта мал ажалаа хурдан түргөөр хүгжөөхэ гэһэн эрилтые лашье хангажа шадахагүй. Һүүлэй 10 жэлэй туршада тарима тэжээлэй талмай хоёр дахин ургэдхэгдэһэн болобошье, сабшалангай бэлшээриин ургаса ехээр доошоо ороод байна. Тэрэнэй ургаса дээшэлүүлхэ тэмсэл һуладанхай эжэ үшөө дахин тэмдэглэе.

Теэд үнгэрһэн 10 жэлэй дүн хараад үзэхэдэ, республикын мал ажал алишье талаараа нилээд хүгжөө гэжэ тэмдэглэмээр. Энэ үе соо хонид 500 мянга гаран толгойгоор, тиихэдэ шубуун, гахай—хоёр дахин олошороо. Мяха абалга 2,7 дахин, һүн—3,1 дахин, нооһон 3,3 дахин, үндэгэн—4,4 дахин нэмэһэн байна. Мал ажалай талаар болоһон нимэ ехэ хубилалтые хараад байхадаа, энэ һалбари удаан хүгжэнэ гэхын аргагүй. КПСС-эй ЦК-гай февралиин Пленумэй хараалһанай ёһоор, мал ажалнай саашадаа бүри түргэнөөр урагшаа дабшаха байна.

Ингээд байхада, малай тэжээл бэлэдхэлгын мүнөө үедэхи байдал адууһа мал улам олошоруулан үсхэбэрилхэ, тэрэнэй ашаг шэмые бүри дээшэлүүлхэ ябадалда һаад тойбо татаха болоно. Мүнөөнэй үбэлжэлгые тэжээлээр дутаалдажал үнгэргэжэ байнхайбди. 1962—1963 оной үбэлжэлгэдэ хэрэгтэй болохо тэжээлээр республикын ажахынууд 51 процент хангагдаһан байгаа. Тэрээнһээ боложо нёдондо мяха абаха жэлэйнгээ түсэб 81 процент, һү—82 процент, нооһо—91 процент, үндэгэ—77 процент дүүргэһэн байна. Малай тэжээлэй дутамагһаа малаймнай ашаг шэмэнь бирагүй байһаар. Жэшээнь, нёдондо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 1192 килограмм һүн һаагдаһан, хонин бүриһөө 2,6 килограмм нооһо абтаһан зэргэтэй. Энэмнай хангалтагүй дүн гээшэ ааб даа.

ҮШӨӨ нэгэ жэшээ харуулая. Элдүүриин газарай 100 гектар бүриһөө мал ажалай продукциуудые абалга баһал хангалтагүй. Үнгэрһэн 1963 ондо таряалангай 100 гектар бүридэ 19,1 центнер, элдүүриин бусад газарай 100 гектар бүридэ 4,1 центнер мяхан (үүсэлэгдэһэн) абтаа бшуу. Манай республикын ойрын сагай гол зорилго гэбэл, мяха абалгын түрүүшын шата болохо «75—16» гэһэн хараае бэелүүлхэ хэрэг болоно. Энээниие хангахын тула мяха абалгаяа 4 дахин ехэдхэхэ ушартай болонобди.

Энээнһээ уламжалан, бэлэдхэгдэхэ тэжээлэй хэмжээе мүн нимэ зэргээр ехэ болгохо ёһотой бологдоно. Зүгөөр малай тэжээл абалгын хэмжээе ехэдхэхэ гэбэл, таригдадаг ургамалнуудай талмайе ургэдхэхэ гэжэ бодохоһоо гадна, мүн ургасынь улам дээшэлүүлхэ зорилго хараалха уялгатайбди. Тэрэнэй түлөө партиин ЦК-гай февралиин Пленумэй заабарилһанай ёһоор, баян ургаса үгэдэг кукуруза, горох, саахарай свёкло, морхооб, люцернэ, люпин, клевер гэхэ мэтые ехээр тариха, сабшалан болон бэлшээреэ һайнаар аншаглаха гээшэ тон шухала болоно.

Үбһэ ногооной, таригдамал ургамалнуудай үндэр баян ургаса абажа байдаг түрүү звенонууд, бригадануудай дүй дүршэлые, эрдэмшэнжэлэлгын эмхи зургаануудай, сортучастогуудай түйлаһан амжалтануудые хараад, шэнжэлээд үзэхэдэ, малай тэжээл хүрэхэ хэмжээн соонь бэлэдхэжэ абаха арга хүсэд дүүрэн бии гэжэ элирхэйлэгдэнэ. Тэжээл ехээр абадаг болохын тула газартаа эзэн ёһоор хандаха, тэрэнээ болбосон гуримаар, агротехникын эрилтын ёһоор элдүүрилхэ шухала. Нэн түрүүлэн үтэгжүүлгэ, уһалалга һайнаар эмхидхэбэл, зориһондоо хүрэгдэхэ зэргэтэй.

ГАЗАРАА һайнаар аншаглан, ехэ амжалта түйлажа байдаг ажалша бэрхэ нүхэдүүд манай республика дотор олон. Социалис Ажалай Герой Серапион Кириллович Киселевые абаад үзэе. Энэмнай уһалалга, үтэгжүүлгын ашаар гектар бүриһөө 54 центнер хүрэтэр шэниисэ хуряажа абадаг байгаа. Мухар-Шэбэрэй «Коммунизм» колхоз 1962 ондо гектар бүриһөө дунда зэргээр 18 центнер ороoһо абаа һэн. Түнхэнэй аймагай «Сибиряк» колхозой амжалта ехэ. Кукурузашад Р. Д. Гонсорунов, Н. И. Дампилов, Б. Б. Галданов (Хяагта), Н. М. Кондратюков, Д. Ж. Жанаев (Мухар-Шэбэр) гэгшэдэй нэрэ алдар сууда гараһаар үнинэй.

Горох ургуулжа мэргэжэһэн таряашад, механизаторнууд республика доторнай мүн лэ олон болоно байна. Энэ талаар Кабанскын управлениин ажахынуудай түрүүшүүл онсо шалгарна. Жэшээнь, Кабанскын совхозой нүхэр Стремяковой даадаг бригада нёдондо 245 гектарай тус бүриһөөнь 20 центнер горохой ороoһо хуряагаа бшуу.

Гэхэтэй хамта, манай республика сабшалангаар нилээд ехэ һэн тула адууһа малай гол тэжээлынь бүдүүн тэжээл—үбһэн байха ушартай. Тиимэһээ үбһые бүхы тэжээлэй ехэнхи хубииень ээлхээр хараалха аргатайбди. Иимэ арга боломжо манда бии гээшэ. Энэ байдалые түрүү дүй дүршэл, тусхай туршалганууд гэршэлжэ үгэнэ. Буряад оромнай сабшалангаа наг шэбхээр үтэгжүүлдэг, тиигэжэ ехэ үбһэ хуряадаг мэргэжэлээрээ суурхадаг гээшэ һэн. В. А. Герасимовай звено 1939 ондо бүхэл даажа абаһан сабшалангай гектар бүриһөө 35,3 центнер үбһэ абагша һэн.

Манай мэдээжэ луговод Батышев А. И. зарим һайн үтэгһөө 118—120 центнер хүрэтэр үбһэ гектар бүриһөөнь абадаг байгаа. Энэ... 50 центнер тэжээлэй е... тэнтэй болоно. Тиихэдэ ... бэрэй үйлэдбэриин упр... «Заганский» колхозой ... нүхэд Максимов, Логино... һүүлэй 3—4 жэлдэ үб... 153 гектар сабшалангай ... һөөнь 30—35 центнер ү... даг.

Эдэ зарим тэды жэшээ... харуулнаб гэхэдэ, сабшал... лангай хүрьһэ али бүхы ар... жаруулха, үтэгжүүлхэ, уһ... хэшэлэн шухала хэмжээ... нуудые тухэреэн жэл с... гуримтайгаар бэелүүлжэ ба... да улам үдэжэ байгаа ... малда бардам хүрэхэ үбһэ ... лэдхэхэ дүүрэн арга бо... байнабди гэжэ баримталн...

ЭРДЭМ, наукын түйлал... түрүү дүй дүршэл... нөөр, ашаг үрэтэйгөөр ... ороoһо тарянай, таридаг ... нуудай болон хээрын үбһ... ной ургасые эрид дээшэлүү... боломжо манда ехэ байһы... дахин дабтая. Энэ хэрэгые ... бэл, республика дотороо м... жээл элбэгжүүлжэ шадаха ... най дамжаггүй.

Ц. ГАЛСА...
Эрхүүгэй хүдөө а... институдай аспи... агр...

Улаан-Үдын судна заһабарилгын заводой электрослесарьнүүдэй бригада социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсан, абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэнэ. Тэдэнэр суднануудай электротүхеэрэлгэнүүдые гансал эрхим шанартайгаар заһабарнала. Зураг дээрэ (зүүн гарһаа): электрослесарьнүүд А. Стрекалов, Ф. Афанасьев, Я. Марвин, П. Соколов гэгшэд суднын электросхемэ хаража байна.

Д. БАЛДАНОВАЙ фото.

АХА ДҮҮНЭ... ШАЛГАРНА...

Долоон жэлэй зург... жэлдэ Итанцын леспр... муу бэшээр хүдэлжэ ... хэй. Модо бэлдэхэ, шэр... сэб холо үлүүлэгдэжэ, ... раль һарын даабариһа... дуур 3200 кубометр ... бэлдэгдээ.

Модо бэлдэхэ пункт... дунда дэлгэрһэн мүры... Иркилигэй участогайхи... рүүлнэ. Эдэнэр гансахан ... раль һарада түсэбһөө ... 2000 кубометр модо бэл...

Хайшан гээд иимэ ам... түйлагдааб гэбэл, тус ... тын модошод ажалай ... шэнэ онол аргануудые ... нөөр хэрэглэдэг болон...

Аха дүү Иван, Петр ... ковтоной хүтэлбэрилдэг ... комплексно бригадануу... лэр бүтээсэтэ ажалаара... гарна. Иванайнь бригад... февраль һарада «Т... трактораар 1672 кубомет... до бэлдэжэ, доодо ск... оруулаа. Тиигэжэ һар... даабари 152 процент д... бэ. Петройнь бригада ... кубометр модо бэлдээ.

Тэрэшэлэн Кика гэжэ ... тын модошод ханина... гээгдэнэгүй. Эндэ С. С. ... нецкиин хүтэлбэрилдэг ... комплексно бригадынхи... раль соо 1769 кубометр ... бэлдэжэ, һайн жэшээ х... лаа.

А. Смолин...

Кукуруза—баялигай булаг

Хяагтын хүдөөгэй парткомой, үйлэдбэриин управлениин үүсхэлээр Хүдэри-Сомондо научно-үйлэдбэриин конференци һаяхан зарлагдаһан юм. Хүдөө ажахые ашаг ехэтэйгээр хүгжөөхэ асуудалнууд тэндэ зүбшэгдэһэн байна. Эгээл эндэ комплексно институдай бүлэг эрдэмтэд хабаадалсажа, һонирхолтой үгэнүүдые хэлээ даа. Зүгөөр эндэ юундэшьеб, кукурузые хэрэглээшэгүй болоод гараһан байха юм.

Энээн тушаа хэдэн үгэ хэлэлтэй болоно. Юуб гэхэдэ, кукурузада ехэ анхарал табигдахаяа болёо, кукуруза тарилгаяа бага болгожо байна гэхэ мэтээр зарим хүнүүд хөөрэлдэжэ захалаа.

Нээрээшье республикымнай колхоз, совхозууд кукурузын тарилга зарим тэды бага болгонхой. Энэмнай кукуруза хэрэггүй гэһэн удхатай бэшэ бшуу. Харин таарамжатай, боломоор газартань агротехникын заабаряар кукуруза тарижа, баян ургаса хуряадаг болохо гэһэн удхатай. КПСС-эй ЦК-гай февралиин Пленум иигэжэл шиидхэһэн байна.

Тодорхойлон хэлэбэл, манай совхозой Алтайн отделенидэ 660 гектар кукуруза таригдадаг байгаа. Харин мүнөө 470 гектарта таригдадаг болоо. Гэхэтэй хамта, һүүлэй жэлнүүдтэ кукуруза таридаг газарай хэдышье ургэдхэгдөө һаань, кукурузын ургаса дээшэлүүлэгдээгүй байшоо. Ганса нэгээрээ кукурузашад хайшан гээд ургасаяа дээшэлүүлхэб! Тиимэһээ мүнөө кукурузын баян ургаса абаха тухай онсо анхарал хандуулагдаха ёһотой. Энэ талаар манай ажахыда юун хэгдэжэ байна гээшэб?

Мүнөө 4 кукурузашан нэгэ звено болобо. Намар наар хахалхынгаа урда тээ 2600 тонно нэгшээгдэһэн шэбхэ гаргагдаа һэн. Үшөө үбэлдөө 3000 гаран тонно гаргагдаһан. 60 тонно аммиагай селитрэ абтанхай. Кукурузын гектар бүхэндэ 1,5 центнер селитрэ хүртэхэ болоно. Ургамалда нэмэлтэ тэжээл оруулха культиватор абаадүй байгдана. Газар халжа байхадаа тукова сеялкээр үтэгжүүлгэ оруулхабди.

Уһалуури тухай мартаагүйбди. Уһалуури хэхэ һубаг, хаһаабуулнай заһагдаа. Хабартаа 200 гаран гектар кукуруза тариха газар уһалхабди.

Сабшалан тухай хэдэн үгэ. Мүнөө дээрээ сабшаланһаа абтадаг үбһэ тэжээл ехэ нэмэри тэжээл болохо, болодогшье. Теэд нуга сабшаламнай тон бирагүй болошонхой. Манай һууринай хажуугаар үбһэ сабшахаһаа байтагай, малшье бэлшээхэнь бэрхэтэй. Гэхэ зуура, отделенидэмнай 1606 толгой эбэртэ мал, тэрэ тоодо 500 үнеэн, 5904 хонин, 997 гахай бии юм.

Совхозоймнай үхэр мал хэды жэлэй туршада нуга сабшалангай үбһэ тэжээлгүйгөөр үсхэбэрилэгдэнэ. Тиигэбэшье 7-дохи фермын һаалишад үнгэрэгшэ жэлдэ үнеэн бүриһөө 1804 литр һү һаагаа. Иигэжэ жэлэй туршада үнеэн бүриһөө 200 литрээр ехэ һүн һаагдаһан болоно бшуу. 6-дахи фермынхид үнеэн бүриһөө 1400 литр һаадаг һаа, 1734-дэ хүргэһэн байна. Ган гасууршье тиихэдэ болоһон һаань, отделенимнай 323 центнер һү түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаа. Кукурузын силос бэлдээгүй һаамнай ямаршье үбһэ ногоонһоо нимэ ехэ һүн һаагдахагүй һэн даа.

Маанадта нуга сабшалан хэрэгтэй. Зүгөөр гектарай 300-гаад центнер кукуруза абахаар газарые сабшалан зандань үлөөхэ гэжэ оролдоһоной хэрэггүй бэшэ гү?

Үшөө нэгэ шухала асуудал бии. Кукурузын сортнууд республикадамнай балайшье олон бэшэ. Ороной урда областьнуудһаа асарагдаһан үрэһэн хэрэглэгдэнэ. «Буковинская-3» сортын үрэһэн гол түлэб асарагдадаг. Энэ сортын үрэһөөр таригдаһан ургамал удаашаг ургадаг, буурсаг абахань бэрхэтэй. Юрэдөө эдеэшэһэн буурсаг заабол абаха гэжэ оролдоһоной хэрэгтэй гү гэжэ асуухаар. Һүүлэй арбан жэлэй дүршэлые харахада, Забайкалиин кукурузашад һүн эдеэтэй болож байһан буурсагтай кукурузын ногоон набша ехээр абдаг шадабаритай болонхой. «Стерлинг», «Воронежская-76» сортын үрэһэ хэрэглэбэл, иимэ ногоон набша ехээр абаха зорилгоёо бэелүүлжэ шадаха һэмди. Гэхэ зуура, һүүлэй жэлнүүдтэ Хүдөө ажахын продукцинуудые абаха, бэлдэхэ министерствын хүдэлмэрилэгшэд иимэ сортын үрэһэ юундэшьеб абаха дурагүй.

Дүршэлтэй кукурузашад жэлһээ жэлдэ Буряадтамнай улам олошорно. Тиимэһээ мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд бодото дүй дүршэлые хараада абалсан, нютаг нютагай байдалда таарахаар сортын үрэһэтэй болохо, кукурузын ногоон тэжээл урдынхиһаа бүри ехээр ургуулха хэрэгтэ анхаралаа табиха ушартай.

Кукурузада этигэдэггүй заримашуулда зорюулан иигэжэ хэлэхэ хүсэлтэйб: кукуруза улам һайнаар ургуулжа, хүдөө ажахын продукнуудые элбэг дэлбэг болгохо зорилго үшөөл ойлгоогүй байнат. Алдуугаа заһаха хэрэгтэй. Хүдөө ажахыгаа ашаг ехэтэйгээр хүгжөөхэ тэмсэлдэ кукуруза ехэ үүргэтэй. Энээниие мартаха ёһогүйбди.

Радна Гонсорунов,
Хүдэриин совхозой кукурузашан, СССР-эй Верховно Соведэй депутат.

Хоёр һарада 60 мянга...

Долоон жэлэй зургаадахи жэлэй түрүүшын хоёр һара үнгэрөөд, нэгэдэхи квартал дүүрэхэ ойртонхой. Энэ үедэ Улаан-Үдын шэлэй заводой машинно-ванна цехэй коллектив даабариһаа гадуур 60 мянган дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилжэ, оронойнгоо шэнэ барилгануудта эльгээжэ шадаа.

Февраль һарын дүн абажа харабал, ахалагша мастер Мария Семеновна Рукавишниковагай хүтэлбэрилдэг нэгэдэхи халаанайхид 15 мянган дүрбэлжэн метр, ахалагша мастер Тамара Ивановна Титовагай халаан 10 мянга гаран дүрбэлжэн метр шэл түсэбһөө үлүү үйлэдбэрилһэн байна.

Шэл хайлуулха, отолхо, ябталха хүдэлмэриин хүсэдөөр оньһожоруулагдаһанай, хүдэлмэришэдэй оролдосото ажалай ашаар эдэ амжалта түйлагдаа гээшэ. Хүдэлмэришэд Т. Владимирова, Е. Соловьева, Т. Васильева, К. Москаленко болон бусад үнгэрһэн жэлдэ богонихон болзорто шэл отолхо оньһон түхеэрэлгэ шудалжа, тэрээгээр ажаллажа ороо һэн. Мүнөө эдэ нүхэднай тус тустаа 2—3 мэргэжэл шудалаад, бэе бэеэ һэлгэн хүдэлхэ аргатай болонхой. Теэд энээгээрэ һанаагаа амарнагүй. Залуу хүдэлмэришэд Н. Иванова, В. Хлызова, В. Дашкина, А. Симонова, К. Москаленко болон бусад үдэшын һургуулида, техникумүүдтэ ажалһаа таһарангүйгөөр һуралсажа, эрдэм мэргэжэлээ дээшэлүүлнэ.

Машинно-ванна цехэйхид коммунис ажалай коллективэй нэрэ зэргэтэй болохын түлөө тэмсэнэ. Мүнөө үедэ цехэй хоёр халаанда иимэ нэрэ зэргэ олгогдонхой. Гадна үйлэдбэриин 50 гаран түрүүшүүл коммунис ажалай ударнигууд болонхой.

Партиин ЦК-гай декабриин, февралиин Пленумүүдэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдээр зоригжоһон эндэхи хүдэлмэришэд, инженер, технигүүд бүри оролдосотойгоор ажаллажа, бүри ехэ амжалта түйлаха хүсэлэнтэй.

Е. Божедомов.

ТҮРҮҮ АРГА ДЭЛГЭРҮҮЛХЭ ЗОРИЛГООР

Түрүү дүй дүршэл дэлгэрүүлхэ асуудалда ехэ анхарал хандуулдаг предприятинуудта амжалта түйлагдадаг гэжэ мэдээжэ. Үйлэдбэриин түрүү, шэнэ арга шудалжа, өөрынгөө предприятида нэбтэрүүлхэ асуудал шиидхэхэ тусхай группа «Электромашина» заводто эмхидхэгдэнхэй. Инженерно -техническэ 20 хүдэлмэрилэгшэд—референтнүүд заводто абтаһан техническэ литература шудалжа, үйлэдбэридөө ямар хэмжээ ябуулга нэбтэрүүлхые шэлэжэ абадаг, дурадхадаг юм.

Референтнүүдэй группын дурадхалаар нёдондо 30 гаран хэмжээ ябуулга үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэжэ, 20 мянга гаран түхэригэй арьбалалта хэхэ арга олдоо.

Заводой үйлэдбэриин амжалта, түрүүшүүлэй дүй дүршэл дэлгэрүүлхэ зорилгоор 1964 онһоо эхилжэ тусхай литература хэблэн гаргаха шиидхэбэри абтаа. Дүй дүршэлтэй, эдэбхитэй инженерно- техническэ хүдэлмэрилэгшэд техническэ корреспондентнүүдээр томилогдоо. Уралан нарижуулгын талаар инженер, заводой главна экономист, мастер-энергетик болон бусад мэргэжэлтэй, 20 хүн түрүү дүй дүршэл дэлгэрүүлхэ даабаритай болобо. Корреспондент бүхэн али нэгэ асуудалаар тусхай даабари абанхай. Ямар хэмжээ ябуулгын туһа хүргэһэн, бусад предприятинуудай дүй дүршэлые заводто хэрэглэхэ талаар юу хэгдэһэн, саашадаа юу хэгдэхэ тухайнь энэ литература тодорхойгоор хөөрэжэ үгэхэ юм.

Түрүү дүй дүршэл халан абалсалгаар 30 гаран плакат, информационно хуудаһа хэблэхэ гэжэ хараалагдаад, энэ хүдэлмэриин түсэб зохёогдоо.

Ажалай түрүүшүүлэй дүй дүршэлые халан абалсаха зорилгоор саг соонь мэдээсэл хэблэхэ гээшэ ехэ удха шанартай. Энээнһээ урда манай предприятинуудта иимэ хүдэлмэри ябуулагдадаггүй байгаа. Түрүү дүй дүршэл саг с... согсолон дэлгэрүү... тула корреспонде... дые томилжо, тү... ёһоор энэ ажал я... гэһэн тус заводой... үүсхэлые бусад ... приятинуудта д... шухала.

И. ПАССЕ...
Буряадай техничес... мэдээсэлэй бюрог... начальни...

МОСКВА. Үтэгжүүлгын болон агропочвоведениин бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлэлгын институт СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын центральна туршалгын конструкторска бюротой хамта томо агрохимическэ лабораторидо шухала хэрэгтэй хэрэгсэлнүүдые бии болгоо. Эдэ хэрэгсэлнүүдые хэрэглэжэ, миллион шахуу гектар газарта хүрьһэнэй анализ хэжэ болохо, мүн агрохимическэ картануудые зохёоходо болохо юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: институдай ахалагша лаборант Римма Федотова фотометрэй хүсөөр хүрьһэн соохи калиие шэнжэлжэ байна.

ТАСС-ай фотохронико.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1964 оной мартын 14.

ТАРЯАЛАН, ФЕРМЭ ДЭЭРЭ ХИМИ НЭБТЭРҮҮЛХЭ

Ургамалай аймагай талаар элитэ шэнжэлэгшэ, агрохимиин эрдэм зориготойгоор дэлгэрүүлэгшэ Климент Тимирязев юун гэжэ хэлэдэг байгаа һэм гэхэдэ, хүнииe газар тэжээдэг бэшэ, харин ургамал тэжээнэ гээшэ, тиимэһээ газарай эрхэ мэдэлһээ ургамалыеньe, таряанадыеньe сүлөөлхэ гэһэн зорилготойгоор газар таряалангай ажал эрхилхэ ёһотойбди.

Тиигээд орон доторхи ондо ондоо хүрьһэтэй болон сагай уларилтай газар нютаг бүхэндэ ургамалай тэжээлые шэнжэлэн үзэхые, мүн тариһан ургамалнуудай юугээр дутанаб гэжэ мэдэжэ абаад, тэрэ дутууень үтэгжүүлгээр хүсэлдүүлхые уряалдаг байһан.

Ондо ондоо сагай уларилтай газар нютагуудта таригдадаг ургамалнуудта минеральна үтэгжүүлгэ оруулжа хэрэглэдэг олон жэлэй дүй дүршэл хараад үзэхэдэ зохихо байна. Жэшээнь, минеральһаа үтэгжүүлгэ ехээр хэрэглэдэг болоһон жэлнүүдтэ ургуулһан хүбэнгэй ургаса гурба дахин нэмэжэ, тэрээгээрээ Советскэ Союз дэлхэй дээрэ эрхимлэжэ гараа.

1963 онһоо 1970 он хүрэтэрхи туршада соо СССР дотор жэл бүридэ минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилэн гаргалга 3,5—4 дахин ехэ боложо, жэлдээ 70—80 миллион тоннодо хүргэгдэхэ болоно. Тиихэдээ тэдэнэй шанаршье һайжарха юм.

Бүри түрүүшын табан жэлэй урда тээ академик Дмитрий Прянишниковай хүтэлбэри доро үтэгжүүлгэ шэнжэлхэ научна институт хадаа олон ондоо газар нютагуудта минеральна үтэгжүүлгын ямар нүлөө үзүүлхэ байһаниие мэдэжэ абахын зорилгоор дүрбэ мянга шахуу туршалга хэһэн байгаа. Тиихэдээ үтэгжүүлгын ашаар ургаса дээшэлүүлжэ болохогүй тиимэ хүрьһэн гэжэ байхагүй гээд тэрэ туршалга арсалтагүйгөөр гэршэлһэн байна.

Гандадаг зүүн урдуурхи газар нютагуудай таряаландашье суперфосфат туһатай байха юм. Тэндэ газараа уһалаад байбал, азотно, фосфорно, калийна — эдэ гурбан гол шухала үтэгжүүлгэ аша туһаяа үзүүлхэнь лабтай. Тиин шииг ехэтэй модото тала газартай нютагуудта бүхы ургамалнууд үтэгжүүлгэдэ ехэ дуратай байдаг. Бүри бишыханшье хэмээр үтэгжүүлээд байхада, свёклын ургаса гектарай 70—80 центнерээр, намарай шэниисэ — 5—8 центнерээр нэмэдэг байха юм. Хужарлиг хүрьһэтэй үргэн ехэ газар дээрэ үтэгжүүлгэ тараангүйгөөр тарихада нэгэшье үнэтэ ургамал һайн ургаса үгэдэггүй байна ха юм. Тиин тэндэхи нютагай тааруу зохид сагай уларилай эрхэ байдал хими нэбтэрүүлгэгүйгөөр хэрэглэгдэнэгүй гэхэдэ болоно. Зүгөөр хужарлиг газарай нилээд ехэ хубинь горитой эһэнги байдаг хадань тэрээндэ избёсхо тараангүйгөөр үнэтэ ургамал тарижа ургуулхын аргагүй.

Хими нэбтэрүүлгэ зүбөөр табяад байгаа һаа, хара шоройто бэшэ газартай нютагуудта хүдөө ажахын үйлэдбэриие тон богонихон болзор соо хүгжөөн дэбжээжэ болохо юм. Тиин хүдөөгэй зоной хими хэрэглэхэ эрилтые тэндэхи нютагай фабрика, заводууд хангажа шадаха байна. Тиимэ газарта тэжээлэй люпин тариха болоо һаа, газарай хүрьһэндэ азот элбэг болгохо зуураа, малай тэжээл соохи белок һайжаруулха болоно. Шииг ехэтэй газар нютагуудта избёсхо тараажа, фосфат калий хоёроор үтэгжүүлһэн газарта клевер тарихадашье азот һайса суглуулжа шадаха.

Юрэдөө азот гээшэмнай илангаяа бобово бэшэ ургамалда шухала хэрэгтэй айхабтар тэжээлтэ зүйл гэжэ тоологдоно. Хүбэн, сай, саахарай свёкло, ороoһо таряанай болон бэшэшье ургамалнуудай ургаса азодоор лэ хангагдаһан дээрэһээ дулдыдаха болоно. Азотно үтэгжүүлгэ хадаа Кубаниин үрэжэл ехэтэ хара шоройтой газарташье, илангаяа азот хомортой байдаг хужарлиг газарташье шэниисэ болон свёкло ургуулхын тулада шухала хэрэгтэй юм.

Биднэр хадаа ургамалай газарһаа абажа шадаха болон, мүн өөртэнь хэрэгтэй болохо эдэ хоёр хэмжээнэй хоорондохи дутууе хүсэлдүүлхын тулада үтэгжүүлгэ тараанабди.

Газарай хүрьһэ нарин һайнаар элдүүрилхэдэ тэрээн соо химическэ болоод биологическа хубилалтын болохо ябадал улам түргэдхэнэ, үндэһэнэйнь түргэнөөр ургахадань туһа хүргэнэ. Газар үтэгжүүлхэдээ миил нэгэ янзаар хэхэ бэшэ, харин нютаг дээрээ тэрэнэй ямар шанартай байһыень шэнжэлэн үзөөд лэ хэхэ шухала. Тиихын тулада тон түрүүн агрохимическэ албаниие эмхидхэжэ, тэрэниие колхоз, совхоз бүхэнтэй барисаатай болгохо хэрэгтэй. Үшөө нэгэ бэрхэтэй юумэ байдаг гэхэдэ, газарай хүрьһэн сооһоо ургасын абажа гараһан бодосуудай хуби заяан адли бэшэ байна ха юм. Азот фосфор хоёр ороoһон соо, хартаабха болон худалдаанда гараха ондоошье ургамал соо байдаг. Тиихэдэ калий гээшэ һолоомо болоод, мүн саашаа гарахагүй бэшэшье ургамал соо бии байдаг.

Тиигээд ерэхэлээрээ, худалдаанда ябуулагдаһан ороoһо таряан өөрынгөө ургажа гараһан полиһоо холо саашаа абаашагдана. Тиимэһээ эгээ тэрэ азот фосфор хоёрые үтэгжүүлгэтэй хамта газарай хүрьһэндэ оруулха шухала. Үнөөхи худалдаанда гарахагүй ургасынгаа зарим хубииe колхозууд, совхозуудай шадажа хэрэглээд байгаа һаань, тэрээн соохи калий наг шэбхэтэй хамта дахяад хүрьһэндөө оруулагдаха ушартай.

Газар таряалан дотор бодосуудай тойрожо ябадагые шэнжэлэн үзэхэ гээшэ гол шухала зорилго гэжэ Дмитрий Прянишников тоолодог һэн. Ушарынь хадаа аргал шэбхэ соо үгы байһан бодосуудые хүрьһэндэ оруулжа хүсэлдүүлхэ хэрэгтэй байна ха юм. Минеральна үтэгжүүлгэ ехээр гаргадаг болоод байхада, тэрэ дутууень хүсэлдүүлхэдэ бэлэн боложо, ашаг нэмэри ехээр үгэдэг болохонь лабтай.

Теплицэ соо хайр шулуун дээрэ огородой эдеэ ургуулхадаа, тэндэхи ургамалда хэрэгтэй минеральна бодосуудые үтэгжүүлгэтэй хамта буйлуулаад шэнгэмээр болгон оруулдаг байха юм. Энэ хадаа ургамалда тэжээл үгэхэ тухай мүнөө сагай теориин зүб байһаниие гэршэлнэ. Тиигээд иимэ арга ашаг ехэтэй байна гэбэл: юрэ газарта тариһанда орходоо хоёр дахин ехэ бата найдамтай ургаса абтана. Тиихэдээ тэрэнь үнэгүй болодог ха юм.

Һүүлэй жэлнүүдтэ мүн иимэ аргаар үбэлдөө витаминтай ногоо ургуулдаг болоо. Малай эдихэ тэжээлдэ иимэ ногоо бишыха нэмээд үгэхэдэ, үнеэдэй һүн, шубуунай үндэгэн, нарай малай амидын шэгнүүр али бодо нэмэдэг байшоо.

Газар таряаланда хими нэбт... хэ шэнэ шата дээрэ ороoһо ... ургуулха газарта минеральна ... жүүлгэ ехээр тараадаг боло... Иимэ зорилгоор бүри 1964 ... эхилжэ 10 миллион тонно, т... до 1964 оной тарилгада 7 м... тонно минеральна үтэгжүүл... гажа үгэхэнь. Дүй дүршэл ... харахада, тэжээлтэ зүйлнүүд... луулжа зүбөөр хэрэглэхэдэ ... ральна үтэгжүүлгын тонно ... ниинь 2—3 тонно таряа ... үгэдэг жэшээтэй байна. Белор... хужарлиг газарта оруулһан ... ральна үтэгжүүлгын центнер ... 3 центнер ороoһо гү, али 16 ... нерһээ бага бэшэ хартаабха ... юм. Тиигээд торфтой газарта... шье ехэ ургаса хуряажа боло...

Таряа ургуулхын саада т... рэниие бог үбһэ үрмэдэһэни... рото хорхой шумуулһаа, элдэб... шэндэ гэмтэхэ аюулһаа ... хамгаалха хэрэгтэй. Хими ... хэрэгтэй хоро болон гербицида... дөө ажахые хангана. Манай ха... байтар хими гээшэ зоотехника... тэрэн орожо, эмүүдые болоод ... мин үгэхэһөө гадна, мүн мала... жээл дутаахагүй шухала зүйлн... хангадаг болоо. Ветеринарида ... мал ажалда хими ямар туһа хү... гэхэдэ, малай мяхажаха ябад... гадхэдэг бодосууд хэрэглэгдэж... лээ.

Иигэжэ мүнөө сагай хими... лалта хүдөө ажахые ашаг ехэтэ... гохо хүсэн түгэлдэр зэбсэг б... байнхай.

Александр ПЕТЕРБУРГСКИ...
профес...

...АЖАНА ТҮБШЭН АЖАЛ, БАЙДАЛАЙ hАЙХАНДА...

...айдалай ажана түбшэн байха ...дүн бүхэнэй сэдьхэл тэнюун, ...жаргалтай байдаг. Тиимэл ха-...ярхэ сэдьхэлэй баярай дуу-...гуржэ, хүнэй дура буляан ...г. Дууе арад зоной нэгэ дали ...гэжэ хэлсэдэгынь зүйтэй.

...hаяхан Буряадай гүрэнэй ...ниин хүгжэмшэ Цыбикжаб ...лдэ хоёр Захаамин нютагаар ...ылаад олон ажалшадта лек-...церт харуулаабди.

...хаамин нютагтахи «Байкал ...й түбhөө 70 модоной газарта ... Тудхалтын нэгэ гүүртэдэ ...6 гүүртэ бии юм) үдэшэлэн ...өөрөө суглараба. Эндэхи ...даагша Жугдур Цыденов:

...лаар энэ манай Тудхалта ерэ-...л зүрхэтэй хүнүүд байнат. ...а. Зай, концертээ эхилхэт-...?

...Тиимэ даа, холын малшадта ...харуулаагүй аад, хэндэ ха-...гээшэбибди,— гэхэдэ тэндэ ...хүхинэ хэбэртэй.

...икжаб Батуев «Буряад дуу-...нуудhаа» гэhэн лекцеэшье ун-... Олон дуу дуулагдаа. Захаамин ...ирхин ехэ дууша зон байна. ..., хүбүүдынь эршэтэ ажалаа-...рлуу хоолойгооroошье суур-хана. Тудхалтын гүүртэ (Жугдур Цыденовэй) үнгэрэгшэ жэлдэ 100 үнеэнhээ 95 тугал абажа, hайнаар түлжүүлээ hэн, 1963 онойнгоо hү hаалиин түсэбые үлүүлэн дүүргэнхэй. hаалишад Мижиддоржи Цыденова, Цырендыжит Самбуева, Роза Хамаева гэгшэд ажалдаа шударгы, колхоз соогоо магтаалтай.

Ажалай hүүлээр амархадаа урматай. Цыбикжаб Батуев жэмбүүр, хуур дээрэ буряад олон аялга наадаба. Концертын hүүлдэ ёохор хатархые нүхэд дурадхаба. Хатарба, хүхибэбди.

Набша hайтай модондо
Нарин хухы донгодоно.
Нара гараха хирэндэ
Үнэн лонгоёо донгодоно.
Ёохой, ёохой, ёохой яа,
Ёохой байжа наадая.

«Байкал» колхозой Оронгодой, Дунда Үбэлжөөн, Хабарзаан, Дабаата-Д... ахай нютагуудта лекци-концерт табигдаа. Хаанашье ябахадамнай, малшадай баяртайгаар угтаhанда бидэ нилээд урмашаабди. Колхозой партийна организаци, правлени малшадтаа айхабтар ехэ анхарал хандуулдаг байна.

Эндэхи 47 коммунистын 39-niинь мал ажал дээрэ ажаллана. Колхозойнь правлени hүүлэй жэлнүүдтэ малшадтаа гэжэ 20 шэнэ гэр барюулаа. 3 газарта наймаалагшагүй киоск нээгдэнхэй. Ажаhуудалайнгаа баян дэлгэр болоhондо малшад урматай, бүхы колхозооroo коммунис ажалай хүндэтэ нэрэ зэргын түлөө тэмсэжэ эхилhэн, ёhотойл ажалша хүнүүд гэжэ абаhаар мэдэмээр, омогорхомоор.

Колхозой түб Утаата-Далахайда лекци-концерт табихадамнай, 200 гаран хүн сугларaa.

—Колхозтнай түрүү, өөhэдөөшье ажалша, дууша хүнүүд байнат?

— Ажалаймнай дүн ажалшыемнай харуулна бэзэ. Бидэнээ дуунда hургыт, дууша болохые хүсэнэбди.

Клубай ууҗам зал соогуур дуун нэернэ.

Хазаартайхан хүлэгнай
Хадын хаггы тооhотуулаа.
Коммунис ажалтай нүхэднай
Хамта хүдэлөөд дууладдаа.

Урматайшье гээшэнь! Зүрхэ сэдьхэлээрээ баясан, юрөөл үгээ хэлэнэбди.

Хотоймо баян колхозтнай
Коммунис нэрэдээ хүрэг лэ!
Хотон айл бүхэнтнай
Хододоо жарган хүхиг лэ!..

— Юрөөл болтогой, юрөөл болтогой! Хэлэhэндээ хүрэхэбди,— гэhэн үгэнүүд дуулдана.

Аян замаа үргэлжэлүүлэн, «Байкалтай» зэргэлээд оршодог «Коммунизм» колхоздо 4 лекци-концерт, «Родина» колхозой Сагаан Морин гэжэ түбhөөнь 70-аад модондо байдаг hонгинтын малай гүүртэдэ баhал концерт харуулагдаа.

Хаанашье ябахадамнай, хүн зон хүхюун. Арадай дуунай ирагуу аялга зэдэлнэ. Ажаhуудалай hайханда урма баяр түрэнгүй байхын аргагүй. «Родина» колхозой гүүртэ бүхэн дээрэ радиоприемник тодхоотой. Энэ холын хизаарай ажалшад хүгжэмдэ дуратай, искусство ойлгоно. Уран номуудаар hонирхоно. Буряадай артистнууд, уран зохёолшод, уран зураашадай творчестводой бүри hайнаар танилсахые хүсэнэ.

— Зай, баяртай, ажалша хүнүүд, малшад, ажалдаа амжалта туйлажа, хотоймо баян ажаhуугты. Танда искусствын хүдэлмэрилэгшэдэй ходо ерэжэ байхын тула оролдохобди,— гээд Захаамин нютагhaa мордоо hэмди.

Ц. ХОБОРКОВ,
РСФСР-эй габьяата артист.

1-дэхи интернат-hургуулиин дуунай багша Дашанима Цыбикович Доржиев ехэл оролдосотойгоор хэшээлнүүдээ үнгэргэдэг. Хэшээлэй үни үнгэрөөшье hаань, тэрэ үшөө үни удаан саг соо эндээ үлэжэ, дуу дуулаха дуратайшуулдаа хүгжэм дуунай нюуса заажа үгэдэг заншалтай юм.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Редакцида ерэhэн бэшэг

Буряад номоор дутамаг библиотекэ

...ай жэлнүүдтэ үндэhэн бу-...лэн дээрэ олоор номой га-...болоhониинь ехэ hайшаалтай. ...уншагшад хэрэгтэй номоо ...айнгаа библиотекэнүүдhээ ...уншадаг гээшэ. Тиин Му-...эрэй аймагай «Эрдэм» сов-...4-дэхи, 5-дахи отделенинүү-...дэлмэришэд Хүсөөтын хүдөө ...блиотекэдэ ябадаг. Тэндэ яhа-...н ном, 10 мянган боти бии ...бэшье буряад хэлэн дээрэ ном ехэ хомор. Зуугаад тухай боти ном үндэhэн хэлэн дээрэ бии нэрэтэй аад, олонхинь үни хэблэгдэhэн, нэгэ ном аад, олон экземпляраар сугларшаhан байна.

Энэ дутагдалаа тус библиотекэ hаядаа усадхажа, hүүлэй жэлнүүдтэ хэблэгдэhэн уран зохёолой, хүдөө ажахын темээр бэшэгдэhэн номуудые уншагшадта элбэгээр дурадхадаг болоhой гэхэ байнаб.

Б. Цыренов, уншагша.

Шэнэ магазин нээхэ

...анын совхозой 2-дохи отде-...түбэй тосхондо 200 гаран ...айл, бүхы дээрээ мянга ...хүн ажаhуудаг. Гэбэшье эн-...доол гансахан магазин бии ...улад зоной эрилтые гүй-...ангаха аргагүйдэнэ. Жэ-...горхоной саана ажаhуудаг ...этэ айл 3 километрhээ мага-...ерэхэ баатай болодог. Шэ-...бараанай ерэхэдэ тэдэнэр мэ-...дүүлангүй ходо гээгдэшэдэг. ...э талханшье баhал тэдээндэ ...агүй. Энэ таhархай hууринда найман жэлэй hургуули, ветеринарна пункт, hаалиин томохон фермэ бии юм. Ушар тиимэhээ дурсагдаhан hууринда шэнэ магазин барюулха шухала болоо. Энээн тухайда Чисаанын сельрабкоопой урда хэдэ дахин эрилтэ табигдаhан болобошье, мүнөө хүрэтэр бодото хэмжээн абтанагүй.

Энэ унжагай болоhон асуудалые шууд шиидхэхын тула Хориин райпотребсоюзайхид юу хэжэ байна хаб?

Ш. ЦЫВАНОВ.

АХАМАД ТОГООШОН

1959 оной алтан намар Москвагай түбэй нэгэ ресторан соо бэлэй.

— Энэ омоли загаhан гээшэтнай шараад, шанаад эдихэдэшье олиггүй амтатай юм байна... деликатес, деликатес! Үнэншөөгүй hаа өөрөө амталаад үзэлши.

— Гал дээрэ сонгоожо шараашань бүришье гайхалтай зохид лэ!

— Байза, нүхэр аа, энэ бууза гэдэгынь Үзбегүүдэй бахмаалhaaшье үлүү блюдэ гээшэ ха. Рецептыень хараадхил даа.

— Саламат... Саламат. Энэнь бүришье болохотой, амтатай, хурса гээшэнь...— иимэрхүү хөөрэлдөөн тэндэ боложо байба hэн ха.

Теэд эндэмнай юрын лэ хоолложо hуугаашад бэшэ, харин эдэ хоолой элитэ ехэ мастернууд хаям. Дэргэдэнь сагаан халаадтай, түхэреэн шарахан шарайтай, дундуур нюргатай аад, газарлиг хүдэр бэетэй, манай Улаан-Үдэ хотын эгээл бэрхэ тогоошодой нэгэн Левагина гэдэг ехэл шагнаархангяар зогсожо байгаа hэн. Баhа тэрэ хооронгдуур: «үсэгэлдэр консерваториин Чайковскиин нэрэмжэтэ заал соо дуушадайтнай дуулахые шагнаа hэм. hүрхэйл онсо шэнжэтэй, гоё байба. Харин мүнөө Буряадайтнай халюун талын хангал шэнгээhэн эдеэ хоолhoo ама хүрэбэб. Баhал амтатай, hонин,— гээд нэгэ бүдүүн хара шеф-тогоошон Левагина тээшэ харасагаан оболзон, омогорхон hуугаа бэлэй...

Тиигэхэдээ Буряадай уран зохёол, искусствын декадын үедэ ганса зүжэгшэднай бэшэ, мүн эрхим эрхим тогоошоднайшье уран шадабаряа харуулhан байна бшуу. Тиихэдээ ганса бууза гү, али саламат бэшэ, мүн Буряадай кухниин бэшэ, бэшэшье янзын блюдэнүүдэй амта үзүүлжэ, Москвагайхидай зүгhөө үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө бэлэй. Гадна нүхэр Левагина олохон шэнэ юумэнүүдыень ойлгожо ерээ hэн.

Тэрэ гэhээр лэ нүхэр Левагина мүнөө хүрэтэр Улаан-Үдын 13-дахи столоводо болон буузын гэртэ үйлэдбэрние даагшаар таhалгаряагүйгөөр хүдэлнэ.

hаяшаг нэгэтэ дурсагдаhан столовын зал соо үдын хоолой урда тээхэнэ оробобди. Талаан болоходоо шарахан пластмасса дээрэхитэй столой саана нэгэ буряад үбгэжөөлтэй зэргэлээд hуушабабди.

— Город лэ ерэхэдээ эндэ орожо заатагүй бууза бариндагби. Мүнөө үшөө гурбые захяад hуунаб. Саламадшье бэлдээд үгэдэг. Юрэдөө урдань иишэ нэгэтэ ерэhэнээ hанадагби Тиихэдэ столово гэжэ юун байха hэн бэ. Нэгэ бүтүү харанхы хабааг соо орожо, амарха хооллохын орондо, харин айхабтар бэеэ зобооhоноо, архидажа архидажа гараhанаа hанагшаб. Мүнөө яашаhан ондоо болоо гээшэб. Бууhан лэ газарта хоол зошодой газар... Тогоошоднайшье hаа, ехэ мэргэжэлтэнгүүд. Эдэниие хүсэжэ, хэн эдеэ бэлдэжэ шадаха гээшэб. Зомнай культурна болоходоо амта шэмэтэй, аятай зохидоор хооллодогшье боложо байна гээшэ ха. Ябан ошон хүн зомнай гэртээ халуун тогоо барихаяа болижо, столово руул бултааран лэ харгылдаг болохонь гээшэ бэзэ? — гээд ехэ хүхюутэйгээр шарайшалан маhалзажа hуугаа hэн... Энэ хөөрөөень дуулаад байхадаа, тогоошодой ажал намайе ехээр hонирхуулжа, дахяад нэгэтэ ерэхэдээ дурсагдаhан столовын кухни руунь (тиимэ, тиимэ, кухни руунь), арынь үүдээр сэб сэхэ орошоо бэлэйбди... Шара улаан дойбод хээтэй шулуун шала.

Тогоошодынь, халуун тогоониинь алин бээ? Эhэ тортогтойхон хунхан хара гү, али шааяма ехэ шаан тогооной дэргэдэ шаруулан шаруулан, гал сусалаа удхалжа, гартаа шанага бариhан эхэнэр галай хажууда зогсоно ха гү? Тиигэжэ байнтараа болгоошоёо борлуулжа, өөрөө аягалха байгаа ха гү? Үгы даа, үгы. Тиимэ юумэн даб дээрээ үзэгдэнэгүй. Уйтан ута коридор. Эндэнь уhа ууралай шииг үнэр анхилжа, юундэшьеб хүдөөгэй hү буйлуулдаг завод соохиие hануулаадхина. Юумэнүүдэй жэгдэ аалиханаар хүүехэ. hииналдаха, мүн холошог эхэнэрнүүдэй шанга шангаар дарья табилдан хөөрэлдэхэ, энеэлдэхэнь соностожо, хаанаHьшьеб үнэхөөрөө сепаратор хүдэлжэ байгаа юм гү гээд hэжэглэмээр. Тэрэ коридорхоной баруун хажуугаарнь зэргэлhэн хэдэн таhалгануудай нэгэнэйнь үүдые абаhaap лэ онгойлгобобди. Тиихэдэ алсагар улаан мaaя хүлтэй машина аахилан хүдэлжэ, гүнзэгы томо амhарта соохи мяхые бүлүүр — шэнги зэмсэгээрээ шүүhэ бушхатар үйнэ, «элдэнэ».

Тэндэ үнөөхи суута тогоошон Левагинатаяа уулзанабди.

— Харана гүт? Хүдөө ажахын гаргаhан продукци буйлуулжа байна ха юмбибди,— гээд тэрэмнай энеэбхилнэ,— 1950-аад онойхиие hанагшаб. Тиихэдэ мяхан, овощ хододоол дуталдажа байгша hэн. Тэрэ мүртөө ехэ туранхай мяхан орогшо бэлэй. Талха тараанай, кукурузын дутамаг хадань тиимэ байгаа hэн гээбы. Мүнөө тиимэ юумэн үзэгдэхэеэ болёо бшуу,— гээд зэргэлээд байhан таhалга руу дахуулаадхиба... Тодхомол холодильник мэтэ түхеэрэлгэ. Үгы, эндэмнай, нохой халхай, гал хүргэшэгүй халуун пеэшэн лэ! Түлишэ түлеэншье харагдахагүй. Зосоонь тоhо лэбшэhэн шара улаахан халаашанууд. Дүтэхэнэ баhа тогоон шэнги аад лэ, пүмпэгэр гүнзэгы амhарта соо обоо хүбөө пирожкинууд ургамалай тоhон соо бамбалзан бусална.

Бууза — бүгэдэ зоной дунда алдаршаhан хоол! Үдэр бүхэндэ халаан соогоо 3 мянган бууза мушхажа үрдидэг хоёр эмэгтэйшүүл зогсожо, дуу дуулажа байhан мэтээр хүдэлнэ. Машинын элдэhэн бэлэн талханай гонзогор гонзогор «мушхалаанууд» түр зуурхана буржагар сагаахан буузанууд болон хубилжа, жэгнүүр хүлеэн жэрылдэшоод hууна.

— Бууза гээшые столово бүхэндэ хэхэ хэрэгтэй. Алишье хүн айхабтар дурлажа абадаг... Мяхаар юрэтөө 300—400-гаад янзын блюдэ бэлдэжэ болохо юм. Тиигэжэл ниислэлэй мастернуудта заалгаа hэм.

Иигэжэ тогоошодой ажалтай гол түлэб танилсаад байхадаа, үнэхөөрөө хаа хаанагүй, халуун тогоо барилгадашье, оньhон түхеэрэлгэ, электрын хүсэнэй нэбтэржэ байhаниинь, хаа хаанагүй онсо ехэ мэргэжэлтэдэй олошоржо байhаниинь улам элиржэ, тугаарай уулзааша буряад үбгэнэй хэлээшэ ухаан соомни дахяад лэ яб байса ороо hэн. Теэд энэмнай абаhaap гайхалтай мэтээр үзэгдөөшье hаа, нэлэнхы дээрээ нэбтэржэ, дэлгэржэ байhан хэрэг. Дурсагдаhан онол арга ниислэл Улаан-Үдымнай бусадшье бүхы столовонуудта хэрэглэгдэжэ эхилээ. (Байн ошон хүдөө нютагуудтамнайшье хүрэжэ ошохонь дамжаггүй) Гэбэшье, абьяас ехэтэ ажалаараа 13-дахи столовынхид, буузын гэрэйхид бусад нүхэд соогоо аргагүй шалгарна. Тэдэнэр — дүн хамта наяад хүн хотын ажалшадые эрхим hайнаар хооллуулна. Коммунис ажалай 12 ударнигуудтай. Дээдэ hургуулида хоёр хүниинь, дунда hургуулида дүрбэниинь, үдэшын hургуулида 6 хүниинь эрхим hайнаар hуралсана.

Эхэнэрэй hайндэр угтуулан абаhан уялгаяа сүм дүүргээ. Майн нэгэнэй hайндэр болотор коммунис ажалай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ бүгэдөөрэн хүртэхын хойноhoo эрмэлзэнхэй. Үнгэрөөшэ жэлэй гурбадахи болон дүрбэдэхи кварталай социалис мүрысөөндэ бүхы Россин Федерации дотор нэгэдэхи hуури эзэлжэ, нэгэдэхи зэргын шанда хүртөө. Хооллогшодой зүгhөө нэгэшье гомдол байдаггүй.

Нүхэр Левагинатаяа үшөөл хахасанагүйбди.

—Иигээд лэ ажалайнгаа түгэсэхэ дээрэ таба минутын «хурал» хэхэмнай. Ходо иигэжэ суглардаг зомди. Хэды килограмм хоол бэлдэгдэбэб?. Хахад тонно мяхан, гурбан центнер тухай хартаабха лаб гараа ёhотой... Хэмнай ямараар хүдэлбэб. Үглөөдэр юу хэхэбибди? Хооллогшодой зүгhөө ямар гүйлта ороhон байгааб? Бултыень лэ хаража, бүридхэжэ үзэхэбди. Тогоошоншье hаа, тогтууритай hайнаар хүдэлхэ ёhотой юм шуу... Байза, баhа үглөөдэр техническэ hуралсал үнгэргэхэ байнаб,— гээд «Кулинари» гэжэ айхабтар зузаан ном урдаа дэлгээбэ. Тиигээд үшөө иигэжэ нэмээн хэлэбэ: «Хүдөө ажахые — эдеэ хоолой баазые улам саашадань хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ тухай партиимнай ЦК айхабтар ехэ оролдолго үүсхэл гаргажа байна. Эдеэ хоолойхид бүришье hаа баяртайбди. Улам hайнаар хүдэлхэбди, бүри амтатай хоол бэлдэхэбди».

Р. ЦЫБИКОВ.

Хүндэтэй, харюусалгатай хэрэг

...ибүүдые, hурагшадые хү-...жүүлхэ гээшэ ехэл хүндэ-...тон харюусалгатай ажал ...а. Энээнние ганса hур-...иин багшанар амяараа ...бүтээжэ шадахагүй. Эхэ ...нэрэй туhа хэрэгтэй. ...анар болоод эхэ эсэгэнэр ...араал hаа, hурагшадые ...ужүүлхэ хэрэгтэ амжал-...дые туйлаха байна. Баг-...рай зүгhөө юун хэрэгтэйб ...э, эхэ эсэгэнэрые, үхи-...ые яажа хүмүүжүүлхэ талаар гэгээрүүлхэ хэрэгтэй. Монгой найман жэлэй hургуулиин багшанар эхэ эсэгэнэртэ зорюулагдаhан лекцинүүдые недели бүхэндэ уншажа байна. «Үхибүүдэй hайнаар hурахада яажа туhалхаб», «Үхибүүдэй нюдые яажа гамнахаб?», «Үхибүүдые архи тамхинhaa зайсуулая», «Үхибүүдэй сүлөө сагые эмхидхэе», «hурагшадай сагые зүбөөр хубаае» гэхэ мэтэ лекцинүүд уншагдаад байна. Үшөө саашадаа олон лекцинүүд уншагдахаар хараалагданхай. Тус лекцинүүдые Монгой найман жэлэй hургуулиин багшанар уншажа, эхэ эсэгэнэрые баясуулба. Эдэ багшанарай үүсхэлдэ үшөө юун hайшаалтай байнаб гэхэдэ, тэдэнэр лекциеэ клуб соогоо уншаад орхингүй, мүн тэрэнээ хүдөө малшадта ошожо уншана.

Д. Д. Лыгденов,
хүдөө бэшэгшэ.

hУРГУУЛИ БА ХИМИ

...АМТЫН ЛАБОРАТОРИ hАЙШААЛТАЙ

...ай хүдөө ажахын үйлэдбэридэ химиин эди шэди ...хэ тухай ехэ асуудал гараад байна. Партиин ЦК-...кабриин, тэрэнэй hүүлээр февралиин Пленумүүд ...энэ асуудал тушаа ехэ хөөрэлдөөн болоhон байна. ...ээ бидэнэр, арадай гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэд, ...э асуудалай хажуу тээ байха аргагүйбди. Юуб ..., ерээдүйн химигүүд мүнөө партануудта hуужа ... бшуу. hургуули, багшанар химиие гүн гүнзэ-... зааха, үхибүүдэй хүсэл эрмэлзэлэл улам бада-...а, химиин промышленностьда гү, али эрдэм ухаа-...бариар эрхилэгдэдэг хүдөө ажахыда хожомоо хү-... эрмэлзэлгэтэйгээр ерээдүйн хүнүүдые хүмүү-...хэ ёhотойбди.

... зорилго туйлахын тулада hургуулинуудта хими ... хэрэг үндэhөөрнь hайжаруулха, арга методээ то-...й болгохо, химиие ажабайдалтай холбоотойгоор ...г болохо шухала.

...ай республика дотор химиие бодото байдалтай ... холбоотойгоор заадаг hургуулинууд олон ааб даа. ...тори соо химиин программын ехэнхи хубиие заа-...багшанар яhала олон. Жэшээнь, Улаан-Үдын № 1 ...улиин багша Е. Я. Гаськова, 12-дохи hургуулиин ... З. П. Тармаева болон бусад эдээнэй тоодо ороно. ... hургуулинуудта кружогуудай хүдэлмэри эдэбхи-...р ябуулдаг болонхой. hурагшанарые химиин үй-...тэй танилсуулна. Эдэ hургуулиин багшанар хү-...ажахыда химиин удха шанарые бодото байдал дээ-... харуулна, тэндэ туршалгын хүдэлмэри эрхилнэ. ... ажахын ургамалнуудай ургаха, хүгжэхэ хэрэгтэ ...льна үтэгжүүлгэ ямар туhатайб, ургамалые дай-...аа аршалха хэрэгтэ химиин зүйлнүүдые хэрэглэхэ ... бодото ажал дээрэhээ тодоруулдаг байна. Мухар-...эй, Суулгын, Үнэгэтэйн hургуулинуудта hураг-...нь эдэ бүгэдые шудалдаг болонги.

...ай багшанар хадаа химиие зааха талаар арга ...э улам нарижуулхаhаа гадна, мүн арад зоной ...а химиин эрдэм дэлгэрүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ...ха үүргэтэй. Энэ талаар Буряадай АССР-эй Гэ-...эй министерство, багшанарай, хүдөө ажахын, тех-...ническа институдуудтай хамта «hургуулинууд, баг-...ай агрохимическэ hуралсалда хабаадаха дүрим» ...hон байна. Мүнөө республикын багшанар-хими-..., биологууд, хүдөө ажахын эрдэм заадаг багшанар ...гой ажалшадай дунда химиин эрдэм дэлгэрүүлхэ ...тэ эдэбхитэйгээр хабаадажа оронхой.

...шанар хүдөө ажахын мэргэжэлтэдтэй хамта агро-... эрдэм дэлгэрүүлхэ стенднүүдые түхеэрэнхэй. ...ууулинуудта, ажахынуудта химеэр асуудал харюу-...лэшэнүүд үнгэргэгдэдэг болонхой.

...ургуулинуудта хими зааха хэрэгые үндэhөөрнь ...аруулха, бодото байдалтай нягта холбоотой бол-... тухай хэмжээ ябуулгануудые гэгээрэлэй министер-... баталhан байна. Энээниие бэелүүлхын тулада hур-...инуудта hайнаар түхеэрэгдэhэн химиин, биологиин ...недүүд хэрэгтэй. 1964—1965 онуудта манай рес-...икада иимэ кабинедүүдэй харалган болохо юм.

...энтэй хамта hуралсалай туршалгын участогуудта ...химиин лабораторинуудые байгуулха шухала бо-... байна. Хүршэ оршожо байhан ажахытаяа хамта-... hургуули иимэ лаборатори байгуулаа hаань, hайн бэлэй. hургуулиин — колхозой гү, али hургуулиин-совхозой лаборатори гээд эдэнь нэрлэгдэхэ болоно. Колхоз гү, али совхоз иимэ лаборатори нээлгэхэ дуратай байха. Тиигээд иимэ лабораторинуудай ажахыда аша туhа ехэтэй байхынь тулада нютаг нютагай колхоз гү, али совхозой хүтэлбэрилэгшэд, hургуулиин директорнүүд бодожо үзэхэ бэзэ гэжэ hанахаар. Юуб гэхэдэ энэмнай хүдөө ажахые эрдэм наукын заабаряар эрхилхэ багаханшье hаа гуламта боложо үгэхэ байhаниинь ойлгосотой.

Багшанар болон агрономуудай ударидалга доро hурагшад эдээндэ хүдэлхэ юм ааб даа. Тиигэхэдээ хоёр тээhээ хамтын оролдолго хэрэгтэй. Химиин гү, али хүдөө ажахын эрдэмэй хэшээл бүхэниие бодото жэшээ дээрэhээ харуулалсан үнгэргэхөөр иимэ лабораторинуудай хүдэлмэриие эмхидхэхэ шухала. Иигэжэ табибал, химиин багша агрономическа эрдэм шудалха, агроном химиие дабтан үзэхэ жэшээтэй. Энээнhээ уламжалан иимэ лабораторинуудай аша туhа улам ехэ, даамгай болоhой гэжэ хүсэгдэнэ.

Тиин эндэ хүдэлhэн үхибүүдшье дээрэ заагдаhан эрдэмүүдэй талаар ехэ юумэ ойлгожо абаха болоно. Жэшээнь, багшанартаяа хамта эдэнэрнай түрэл колхозойнгоо газарай хүрьhэнэй бүридэл, тэрээн соохи химиин зүйлнүүд — хужар, нэгшээгдэhэн шэбхэ, фосфор, кали болон бусад зүйлнүүдые шэнжэлхэ, агрохимиин карта зохёолсохо хэрэгтэ хабаадаха жэшээтэй.

Шэнэ дүрим соо хараалагдаhанай ёhoop туршалгын хүдэлмэри үндэhөөрөө хубилгагдаха. Юуб гэхэдэ, hургуулинуудта агрохимеэр хэгдэдэг туршалгын бүхы хүдэлмэри хадаа хүдөө ажахын туршалгын станцинуудай, хүдөө ажахын институдай, колхозууд гү, али совхозуудай мэргэжэлтэдэй ударидалгаар, тэдэнэй даалгабаряар хэгдэхэ ёhотой. Туршалгын хүдэлмэри эрхилхын тулада тусхай hургуулинууд байгуулагданхай: Уринска, Михайловска, Кабанскын, Загастайн, Бага Куналейн, Түнхэнэй, Тарбагатайн, Гундын hургуулинуудта иимэ хүдэлмэри хэгдэхэ болобо.

Ерээдүйн сагта химидэ хүдэлхэ хүнүүд мүнөөнэй hурагшад болоно. Тиимэhээ hургуулида эдээнэй хүсэл эрмэлзэлые, дура зоригые хими тээшэ, манай орондо хими хүгжөөхэ хэрэгтэ хандуулха гээшэ айхабтар шухала. Тиимэhээ энээндэ бүхы арга боломжые хэрэглэбэл hайн.

hургуулидаа хими шудалхадаа элдэб бүридэл, формолнуудые сээжэлдээд үнгэрхэ бэшэ, харин hурагшад полимерна шэнэ материалнуудай эди шэди тухай мэдэжэ абаха, эдээниие бии болгохо тухай ойлгожо абаха ёhотой. Тарияанай ургасые дээшэлүүлдэг, элдэб ургамалнуудые хорхой шумуулhaa, дайсадhaa аршалдаг, мүн мал ажалда аша туhа хүргэдэг химиин шэнэ зүйлнүүдэй эди шэди тухай hурагшад эли тодоор ойлгожо абаха ёhотой.

КПСС-эй ЦК-гай февралиин Пленум колхоз, совхозуудай полинуудhaa үндэр баян ургаса абаха үргэн зам нээжэ үгэбэ. Энэ ехэ добтолгодо мүн hургуулиинхидшье оролсон дабшахань дамжаггүй.

А. НИКОРОВ,
Буряадай АССР-эй Гэгээрэлэй министрэй орлогшо.

ТЕЛЕФОН · ТЕЛЕГРАФ · РАДИО
ХИЛЫН САНАhAA

Италиин компартиин национальна конференци

НЕАПОЛЬ, мартын 12. (ТАСС). Италиин коммунис партиин табадахи национальна конференци мүнөөдэр эндэ нээгдэбэ.

Конференци дээрэ «Италиин бүри хүсэтэй компартиин түлөө, хүдэлмэришэдэй болон демократическа хүсэнүүдэй бүри бата нэгэдэлтэй байхын түлөө, урагшаа, социализм тээшэ бүри бата найдамтайгаар дабшахын түлөө» гэhэн элидхэл Италиин компартиин ЦК-гай эмхидхэлэй таhагые даагша, партиин секретариадай гэшүүн Эмануэле Макалузо хэhэн байна.

Италиин хүн зоной тоо

РИМ, мартын 12. (ТАСС). Статистикын түбэй институдай мэдээсэhэнэй ёhoop, энэ жэлэй эхин багта Италиин хүн зоной тоо 50.619 мянга болоhон байна.

Ажал хүдэлмэригүйдэлгэ Англида олоноор ушардаг болоо. Үнинэй хүдэлмэришэдые хүдэлмэриhөөнь гаргана, түмэр замай хүдэлмэришэдэй тоо үсөөн болгоно. hургуули дүүргэhэн залуу хүбүүд басагад хүдэлмэридэ орохо аргагүйдэнэ. Тиимэhээ промышленна гороодуудай ажалшад эрид хэмжээ абахыень засагта эрилтэ табина. Зураг дээрэ: «Манди таймс» газетэдэ толилогдоhон энэ зураг дээрэ Глазко городой хүдэлмэригүй докернууд харуулагдана. Эдэнэр амаралтыншье үдэр ажал бэдэрхэ баатай болоно.

ТАСС-ай фотохронико.

А. И. Микоянай Берлиндэ байhан тухай

БЕРЛИН, мартын 12. (ТАСС). КПСС-эй ЦК-гай Президиумэй гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо А. И. Микоян мүнөөдэр Берлинэй подшипниково завод ошожо хараба.

Заводой хүдэлмэришэд совет хүндэтэ айлшаниие үнэн зүрхэнhөө амаршалhан байна.

Энэ предприяти хараhанайнь hүүлээр заводой клуб соо митинг болоо. Митинг дээрэ заводой директор К. Винклер, А. И. Микоян, СЕПГ-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн П. Фернер гэгшэд үгэ хэлээ.

Энэ митинг немец болон совет арадуудай хоорондохи бата бэхи хани барисаанай толотомо гэршэ болоо.

18 гүрэнүүдэй комитедтэ

ЖЕНЕВЭ, мартын 12. ТАСС-ай корреспондент Г. Драгунов иигэжэ дамжуулна:

Уласхоорондын түгшүүрилые hуларуулха, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ, оронуудай хоорондоо бэе бэедээ этигэлсэхэ хэрэгтэ нүлөөлжэ шадаха хэмжээнүүдые хаража үзэхэ асуудалда буу зэбсэг хуряаха талаар 18 гүрэнүүдэй комитедэй мүнөөдэрэй заседани зорюулагдаhан байгаа.

Ядерна буу зэбсэг тараан дэлгэрүүлхэгүй гэhэн асуудалда комитет онсо анхаралаа хандуулха ёhотой гэжэ Индиин делегат Триведи онсолон тэмдэглээ. Ядерна буу зэбсэг туршалгые зарим тэдыгээр хорихо тухай Москвада баталагдаhан договорой жэшээгээр ядерна буу зэбсэг тараан дэлгэрүүлгые hэргылэн болюулха тушаа уласхоорондын хэлсээ баталхые энэ делегат дурадхаhан байна.

Сэрэгэй бюджедүүдые хороохо тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэhэн Польшын делегат Лободычэй үгэ хэлэhэнэй hүүлээр Чехословакиин түлөөлэгшэ Жемла үгэ абаба. Ядерна буу зэбсэг тараан дэлгэрүүлхые hэргылэн болюулха дуратай байhан тухай баруун гүрэнүүдэй найдуулгатай «олон т...ын ядерна хүсэнүүдые» байгуулха гэhэн түсэбүүдынь зүришэлдэнэ гээд тэрэ хэлээ.

Гүрэнүүдэй сэрэгэй бюджедүүдые хороохо тухай комитедэй гаргаhан шиидхэбэриие баруун гүрэнүүдэй баталан абаха дурагүй байhаниинь ехэ таарашагүй гээд Румыниин түлөөлэгшэ Думитреску хэлээ.

СССР-эй түлөөлэгшэ С. К. Царапкин баруун гүрэнүүдэй «дурадхалнуудые» шүүмжэлhэн байна. Ушарынь гэхэдэ, эдэ гүрэнүүд сэрэгэй бюджедүүдые 10—15 процентээр хороохо гэхэ мэтэ хэмжээнүүдые бэелүүлгэhээ али бүхы аргаар арсадаг байха юм. Бомбо хаядаг авиаци усадхаха тухай совет дурадхал богонихон болзор соо бэелүүлэгдэжэ боломоор, энэ шухала хэмжээе бэелүүлхын хойноhoo алишье талада таарамжатай хиналта тухай асуудал Советскэ Союз зүбшэн хэлсэхээр бэлэн гээд С. К. Царапкин онсолон тэмдэглээ.

Заседани дээрэ Швециин делегат Линд, Канадын түлөөлэгшэ генерал Бэрнс, США-гай түлөөлэгшэ Фишер гэгшэд мүн лэ үгэ хэлэhэн байна.

США-да нюуса хэмэл одон табигдаба

НЬЮ-ЙОРК, мартын 12. (ТАСС). Газарые тойроод ниидэхэ нюуса хэмэл одо үсэгэлдэр Холбоото Штадууд табиhан байна. Америкын информационно агентствануудай мэдээсэhэнэй ёhoop, энэ хэмэл одон Пойнт-Аргуэльодохи (Калифорни штат) талмай дээрэhээ табигдаhан байгаа.

Каирта уулзалга болобо

КАИР, мартын 12. (ТАСС). Англиин колонизаторнуудай дарлалтаhaa Оманиие сүлөөлхын түлөө дэлгэрhэн патриотическа хүдэлөөниие хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалга мүнөөдэр эндэ болобо. Энэ уулзалгада Оманай Галеб Бен Али, Эмир Салех Бен Иса, Эль-Хариси, тус хүдэлөөнэй элитэ хэдэ хэдэн ажал ябуулагшад, тэрэшэлэн араб оронуудай лигиин генеральна секретариин туhалагша д-р Саед Нофал гэгшэд хабаадалсаhан байна.

Уулзалгада хабаадагшад Оманиие сүлөөлхын түлөө дэлгэрhэн патриотическа хүдэлөөе хүгжөөхэ, шангадхаха гэhэн асуудалнуудые зүбшэн хэлсээд, Англиин империалистнуудта эсэргүүгээр хэгдэдэг тэмсэлээ улам эршэдүүлхын тулада өөhэдынгөө зэргэнүүдые бата жагсаалтай болгохо талаар хэдэ хэдэн хэмжээнүүдые хараалан баталаа.

Нородом Сианугай хэhэн мэдүүлгэ

ПНОМ-ПЕНЬ, мартын 12. (ТАСС). Үсэгэлдэр болоhон пресс-конференци дээрэ Камбоджын гүрэнэй толгойлогшо принц Нородом Сианук иигэжэ мэдүүлээ. Камбоджын хилэ тухай асуудалаар Пном-Пеньдэ болохо дүрбэн оронуудай — США, Камбоджо, Таиланд, Урда Вьетнамай конференци зарлаха тухай дурадхалнуудhaa арсанаб гээд тэрэ мэдүүлhэн байха юм. Камбоджын мүнөө байгаа хилые батадхаhан ямаршье баримта үгы гэhэншүүгээр Америкын табиhан хэлсээнэй проект үндэhэлэгдэнхэй гээд Нородом Сианук өөрынгөө абаhан шиидхэбэриие тайлбарилhан байха юм.

Америкын генерал Тегеран ерэбэ

ПАРИЖ, мартын 12. (ТАСС). Америкын агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдэй штабай начальник генерал Кэртис Лимэй гурбан үдэрэй болзортойгоор үсэгэлдэр Тегеран ерээ гээд Франс Пресс агентство мэдээсэнэ.

Тэрэ хадаа Иранай армиин штабай начальник генерал Хеджази болон агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдые командалагша Катемитэй, тэрэшэлэн Иранда байдаг Америкын сэрэгэй түлөөлэлгын хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаха байна.

Ажал тухай

Үндэр ургаса — агротехникын хүсэн,
Үдхэһэн мал — харууһанай хүсэн.

Һургуулида һуража, эрдэм олодог,
Ажалда ябажа, дүршэл олодог.

Эрдэмдэ һураха — оролдосын,
Ажалда хүдэлхэ — дүршэлэй.
Айлда түлишэ хэрэгтэй,
Ажалда оролдолго хэрэгтэй.

Жэбэрһэн анзаһан хахалалгада ялардаг,
Журам муута ажалда заһардаг.
Айл зайгшын ажал һаатадаг.
Архи уугшын толгой үбдэдэг.

Хүсэн тухай

Уулын үндэр Памирта,
Уладай хүсэн армида.
Дүтыень хаража, далай холбонобди,
Холыень хаража, космосоор ниидэнэбди.

Халуунай элшэ Наранһаа,
Хуулиин сэсэн Соведһээ.
Ангар мүрэн Байгалһаа эхтэй,
Арад зон Соведһээ жаргалтай.
Һүлдэмнай — Балта, Хадуур,
Хүсэмнай — хани барисаан.

Б. НАМСАРАЙН.

Яагаа һонин ном гээшэб?
Ф. СОРОКИНОЙ фото.

Энэ хуудаһанда уншажа һонирхыт:

Альган дээрээ үргэһэн ашата буурал эхэ. Ута наһатай, удаан жаргалтай ябыт. Малшадта—анхарал. Элүүр мэндын түлөө. *Үльгэр, таабари, оньһон үгэнүүд.*

Улаан-Оронго» колхозой ахалагша хонишон Бимбаевай отарада газетэ, журнал, номууд асарагдадаг, мүн радиоприёмник болон телевизоршье бии юм. Хонишод сүлөө сагтаа эндэ сугларжа, телевизор харадаг болонхой. Зураг дээрэ: хонишод Цыбикдари Бимбаева, Дашацыбик Ринчинова телевизорэй хажууда.

И. ОСЕТРОВОЙ фото.

Э Ж Ы

Автобусой тогтодог газар. Тэндэ хүн зон олоншье бэшэ. Бэшүүр орохо хүнүүд оройдоо зургаа байба.

Автобусто һуухадамнай, тэндэ таниха нюурнууд олон. Нэгэнтэйнь хөөрэлдэнэбди.

— Алексей, гэртээ ошожо ябана гүш?

— Тиигэнэ.

Шэмээгүй байд гээд:

— Амаралтадаа ошожо ябанаб. Минии ерэхэдэ, эжымни амаргүй баярлаха даа. Автобуһоо буугаад, Бэшүүрэйнгээ танил үйлсөөр алхалаад, өөрынгөө гэрэй үүдэ татаад орохоб. «Хүбүүмни, энэ үбэлэй хүйтэндэ баһа ботинкаар ябажа байна гээшэ гүш даа, хүлшни хүлдэшэн алдаба ха даа. Энэ минии валенка үмдэлши даа» гэжэ байгаад, оромсоорни эжы һанаагаа зобохо. Намайгаа харан гэхэдээ, юумэ бэлдэхэ түхеэрхэ гээд лэ гэр соогуураа ябуулташаха.

Үглөөдэрынь Алексейтэй уулзахадам, «эгээл минии бодогшо болоо» гэжэ намда хөөрөө һэн.

— Алеша, ши нүхэдтэеэ уулзаха ёһотойш. Тэдэнээ гэртээ. һайндэртэ уриха ёһотойш,— гээд эжымни хэлэбэ.

— ???

— А, мартаалби. Үглөөдэр түрэһэн үдэрни байһан байбал, эжым һайнши даа.

Үглөөдэрынь болобо. Бүхы хүнүүд суглараад байна. Хөөрэлдэнэбди. Ехэнхидээ һуралсал амаралта тухай ярилдаан болоно. Хэн бэ даа нэгэн дуу дуулажа эхилнэ.

Тиин булта дуу хангюурдажа оробо. Эдээн соо гансал Алексей дуунай хоёр мүр ходол дабтана: — Эжымни, хайрата инаг эжымни, Яагаашье шамдаа дуратайбиб!

— Ши юундэ дуу дуулангүй энэ хоёр мүр дабтажал байнаш?— гээд Алешын шэхэндэ шэбэнэбэб. Тиигэхэдэмнишье абяа гарабагүй. Алешын эхэшье хүбүүнэйнгээ бодожо байһан һанал бодолые тааба хэбэртэй.

— Мүнөөдэр ямар хүхюу зугаа боложо байна гээшэб, хүбүүмни олон юумэ толгой соогоо бү мухарюула,— гээд эхэнь хүбүүндээ хандана.

Айлшадай тараһан хойно Анна Лазаревна Иванова, Алеша бидэ гурбан үлөөд хөөрэлдэжэ һуубабди. Тэдэ хоёрни өөһэдынгөө ажабайдал, түүхэ намтар тухайда хөөрэжэ эхилбэ. Иимэ һонин хүби заяатай хоёр гэжэ ухаандамшье ороогүй.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай һүүлшын жэл... Энэмнай алишье талаараа хүндэ хүшэр жэл һэн. Тиихэдэ Алеша хоёртойхон байһан хүлдэ хүсэд ороодүй, дамжажа ябахадаа, энэ үхибүүн ори гансаараа үлэһэн юм. Үшөө гэдэһэн соо байхадань, эсэгэнь дайнда наһа бараа бэлэй. Эхэнь хүйтэ абаад, ехээр үбшэлжэ мүн лэ наһа бараһан байгаа. Эдэ бүгэдые Алеша һанадаггүй, харин хүүгэдэй байшанда олон үхибүүдээр хамта байдагаа һанадаг. Наададаг, хүхидэгөө булта һайса һанана.

— Байд гээд лэ танигдаагүй һамгад, хүнүүд үхибүүдээ абаад ошогшо бэлэй,— гээд Алеша хөөрэнэ. Тиихэдэ би хоёрдохи класста һурадаг байгааб. Эдэ бүгэдые хүсэд ойлгодоггүй һэмби. Тиимэһээ «юундэ минии эхэ, эсэгэ ерэдэггүй юм ааб даа» гэжэ ходо һанадаг, ехэ бодолгото болодог, һанаа үнөөгөө зободог һэм.

Гэнтэ байтарнай, хэнэйб даа эжы ерэбэ гээшэ. Манайда ерэһэн хүнүүдые бултыень эжы, абанар гэлсэхэбди. Нэгэ «эжы» бидэ үхибүүдые хаража хаража, юундэб даа, нюдэнһөөнь нёлбоһон дуһалан байба. Тиигэжэ байтараа минии хажууда ерээд:

— Ши хэн гэжэ нэрэтэйбши? — гэбэ.

— Алеша.

— Хүбүүн-аа, намтай сугтаа байха гүш?

...Үглөөдэрынь Улаан-Үдэ ерээ һэмди. Он жэлнүүдшье үнгэржэл байба. 7-дохи класста һуража байгааб. Ганса бэетэй эжыдэмни хүндэшэг байдаг һааб даа. Долоодохи класс дүүргэмсээрээ хүдэлһүүб гэхэдэм, эжымни таһа хорибо.

— Һураха хэрэгтэй, юун хүдэлхэ гэжэ. Миниишни хүл гар хүдэлхэтэй ябана ха юм. Хүбүүнаа, городһоо хүдөө гараа һаамнай, дээрэ ха гээд һананам,—гээ һэн.

Тиигээд эхэ хүбүүн хоёр Бэшүүр ороһон намтартай. Анна Лазаревна хүдэлдэг, Алеша һурадаг — иимэ хоёр байгаа.

— Нэгэтэ хүбүүмни болбосоролой аттестат асарба гээшэ,— гээд Анна Лазаревна тэдэ жэлнүүдэйнгээ хэрэг үйлэ тухай һанан дурдан хөөрэнэ. Баярлаһанһаа баярай нёлбоһон нюдэнһөөм дуһалаа һэн ха. Алеша минии зосоохиие бултыень ойлгоо һаа гү даа, али үгы гү,— мэдэнэгүйб.

Тэрэ гэһэнһээ хойшо Алеша бидэ хоёр үшөө дүтэ болоо һэн хабди.

Эхэ хүбүүн хоёрой хөөрэлдэхэ юумэн олон ха даа гэжэ бодоод, орой болоһон хойно эндэһээ гаража ошобоб. Алеша намтай хамта гараад, «Та хүлисэгты, би таниие гэртэтнай хүрэтэр үдэшэбэгүйб. Та... хүндэ бү хэлээрэйгтыл даа, манай хөөрэлдөөе. Эжы бидэ хоёр түрэһэн, гараһанһаа дүтэ болонги ха юмбибди», гээ һэн.

А. МЕДВЕДОВСКАЯ.

МАЛШАД, ХОНИШОД...

Республикын эд хэрэг... союзай правлениин худа... маанай хүдэлмэрилэгшэд... һарада һайнаар ажалла... раль һарынгаа түсэбые... процент дүүргэбэ.

Байгша оной хоёр һар... шада республикын малша... шодто түсэбһөө гадуур 72... ган түхэригэй эд бараа... лагдаа.

Н. ШЕЛКУН...

ҺОНИРХОЛТОЙ УШ...

«Приозерное» гэжэ ... хүдөө ажахын институтай ... салай-туршалгын ажахы... тэмдэгтэй Вага гэжэ ... талада үсхэбэрилэгдэдэг ... эхэ гахай 1963 оной ... 1-дэ үглөөнэй 11 часта ... хадаа түс бүриин 1 к... шэгнүүртэй 12 поршоон... һан байна. Үглөөдэрынь — ... риин 2-то, 19 часта үшөө ... шоонхо гаргажархёо. Тэд... түстаа 1,25 килограмм ... тэй байгаа. Тэдэнэйнь 12-... юм. Бүхы 24 поршоонхо... һанһаа хойшо ямаршьегүй ... байһан.

Тэрэ эхэ гахай түрэһ... һүүлээр таба хоноод байха... һаратай) 194 килограмм ... тэй, мухар бэеынь ута 14... жээрээ бүдүүниинь 132 са... байба.

(«Свиноводство» журна... абт...)

Ута наһатай болохо гээ һаа...

Ехэл гайхамаар, ойн ухаанда оромоор бэшэл. Дуулагты даа, түрэһэн үдэрһөө эхилжэ хүн хүгшэржэ захалдаг гээшэмнай ямар жэгтэй бэ?! Нээрээһээшье тиимэ байна. Хүгшэржэ эхилхэ гэхэ гү, али түргөөр, удаанаар хүгшэрхэ ушар социальна эрхэ байдалһаа, ямар ажал хэдэгһээ, ажаһуудалһаа, сагай уларилһаа, хүн хүнэй бэеын онсо өөрэ шэнжэ шанарһаа, эдеэ хоолһоо, үбшэлһэнһөө болон бусад шалтагаануудһаа дулдыдадаг гээшэ. Эдэ бүгэдэнһөө, мүн хүнэй өөртөө болон ондоо хүнүүдтэ ямараар ханданаб, тэрээнһээл боложо эртэ хүгшэрхэ, үндэр наһатай болохо ябадал үзэгдэдэг.

Ута наһатай болохом гэә һаа, нэн түрүүн **зүбөөр, нэгэ жэгдээр ажал хэжэ байха хэрэгтэй.** Ажал хээгүй хүнэй бэе һуларан муудадаг гэжэ бүри Гиппократ хэлээ һэмнай. «Ажал хэнгүй байгаа һаа — сагһаа урид хүгшэрхэш» гэжэ агууехэ Гёте баһал баталан хэлэдэг байһан. Үнэхөөрөөшье, ажал хэхэдэ хүнэй бэе һайжардаг, үбшэ хабшанһаа айдаггүй болодог, хатуужадаг. Харин сагһаа урид ажалһаа арсаха болоо һаа, хүн түргөөр үлгэ-һалга болошодог шуу. Үндэр наһатайшуул бултадаа ажалда аргагүй дуратайшуул, ажал ехээр хэдэг хүнүүд байһан байдаг.

Үндэр наһатай болохо хоёрдохи эрхэ нүхэсэлынь юуб гэхэдэ— **бодомжотой зүбөөр амарха,** илангаяа ажал хэхэдэ хабаадалсаһан балсангаа амаруулха хэрэгтэй. Тиихэ зуура гол ажалаа хэжэ байха үедэ амаржа байһан балсангаараа хүдэлмэри хэхэдэ һайн. Зүгөөр эсэшэһэн хойноо бэшэ, харин эрхэ бэшэ амарха сагай ерээд байхаһаа урид бэеэ амаруулха шухала. Хүндэ ажал хэһэнэйнгээ һүүлээр абаһаар лэ амарһанай, хэбтэридээ ороһоной хэрэггүй. Харин хүнгэншэг, ондоо янзын ажал хээ һаа дээрэ. «Ябадал хэнгүйгөөр, бэеэрээ ажал хэнгүйгөөр байхада бэе ехээр зободог... Ябагаар ябаагүй һаа, гансаханшье үдэр гар хүлөөрөө хүдэлөөгүй һаа, үдэшэниинь би юушье хэжэ: уншажацье, бэшэжэшье шададаггүйб... толгой эрьедэг, нюдэндэшни ямар нэгэн мүшэд харагдахадал гэдэг, һүниндөөшье унтахагүйш» гэжэ Лев Николаевич Толстой хэлэгшэ һэн. Түрүүшын велосипедүүдэй бии болоходо, 81-тэй Л. Н. Толстой велосипед худалдажа абаад, үдэр бүри гүйлгэдэг бэлэй.

Сагһаа урид хүгшэрхэгүйн тулада **зүбөөр, һайнаар эдеэлхэ** гээшэ ехэ шухала. Эдеэн амтатай шанартай, шэнгээсэтэй байха ёһотой. Үдэр бүри хүн дунда зэргээр 500 грамм углевод, 100 грамм тухай тоһо өөхэнэй зүйл, 120 грамм белок эдихэ зэргэтэй гээшэ. Хэмһээ ехээр эдеэлхэдэ бэедэ муу, заримдаа аюултайшье.

Эгээл һайн шанартай белогууд гэбэл — малай белогууд болоно. Эдэ белогууд мяханда, загаһанда, үндэгэндэ, һүнэй зүйлдэ байдаг. Гадна хартаабха, крупа, овощ соо байдаг белогууд, олонхи ушарта Д, Е, К, А витаминуудтай ургамалай тоһон мүн лэ һайн. Наһатай болохо бүри хүн дабһалагдаагүй һайн овощ, үрэ жэмэс, салат, һонгино, яарсын хилээмэ, творог эдихэ ёһотой. Эдэ эдеэ хоолдо витаминууд, минеральна дабһан элбэг байдаг ха юм.

Үндэр наһа наһалха гэбэл, **бэе махабадай соёл культура саг үргэлжэ хэжэ байха хэрэгтэй.** Бэеэ һоридоггүй хүнүүдэй балсаниинь һуларжа һалашадаг, араг яһаниинь түхэлөө хубилдаг, тиимэ хүнүүд таргалжа эхилдэг, гэдэһэниинь һанжахаяа һанадаг.

Бэе махабадай соёл культура эрхилхэдэ хэзээдэшье хожом бэшэ, залуу наһанһаа, үхибүүн ябахаһаа эхилжэ бэеэ һориходо һайн гээшэ. Унтахадаа сонхоёо гү, али форточкоёо нээхэ, үдэр бүри зарядка хэхэ, уһаар бэеэ угааха хэрэгтэй. Тамхи татаха, архи ехээр ууха хоротой муу абари заншалаа эрхэ бэшэ орхихо шухала.

Ута наһатай болохо үшөө нэгэ шухала эрхэ нүхэсэл тухай статьягайнгаа түгэсхэлдэ һануулха хүсэлэнтэйб. Энэ хадаа ямар удхатайб гэбэл, **нүхэдтэеэ хөөрэлдэхэдөө хэзээ бүхэндэ илдам зөөлэхэнөөр хандаха ябадал болоно.** Һанаагаа зобон, сэдьхэлээ хүдэлгэхэ, һанаан үнөөн болохо гээшэ зарим үбшэнһөө доро, хүниие түргөөр хүгшэрөөдэг шуу. Баярлаха, хүхихэ, энеэхэ, һайн сэдьхэлтэй ябаха гээшэ хүниие ута наһатай болгодог.

Мүнөө СССР дотор хүнүүд эгээл үндэр наһа наһалдаг, тиихэдэ ерээдүйн коммунис обществын хүн 100 гаран жэлдэ ажаһуудаг болохол!

Н. ЛЕВКОВА, профессор.

Хүршэнэрэй гайхал

Гарза дутагдалда,
Гансашье ородоггүй,
Хүндэлэлэй грамотада
Хүртөөд һаладаггүй,
Магазинай дарга,
Максарай Дарма
Хүршэнэрөө гайхуулаа:
Хүбүүндээ, өөртөө
Шифер оройтой
Шэнэ гэрнүүды
Гансата барюулаа.
Гайхалсаһаар байтар
«Москвич» машина,
Мотортой лодко,
Мотоцикл абаа.
Гэр соонь ямархан
Гэжэ һанаабта?!
Үнэтэй мебель,
Үнгын эдлэл
Хаража, һонирхожо,
Ханахаар бэшэл,
Магазинай дарга,
Максарай Дарма
Хүршэнэртөө харагдангүй,
Хүнүүдтэ баригдангүй,
Зоной хармаанда
Зоргоороо ородог
Аргатай гэлсэдэгынь
Аргагүйл зүб даа.

Ш. НИМБУЕВ.

ОНТОХОН

Хараад һуугаарай

Амбан ноён дүтынгөө үгытэй нэгэ айлай арбан гурбатай хүбүүе моришон болгожо абаад, холо газар нютагжаһан ураг эльгэндээ айлшаар мордобо гэхэ.

Тэрэ хоёрой харгы замаа тэгнэн ябатар эдеэлхэ сагынь боложо, харгын хажуудахи бурьялан урдажа байгаа горхоной эрьедэ буугаад, тэндээ эдеэ хоолоо бэлдэхэ гэжэ шиидэбэд ха.

Амбан ноён уута сумаагаа уудалан, эрье хониной ууса, можо гэхэһээ эхилээд, тарган мяха хонхон тогоондоо хэсэгээгээд:

— Би дүтын айлда орожо, айраг амасаад ерэһүү даа. Ши минии ерэтэр тогоотой мяха шүлэеэ хараад һуугаарай,— гэжэ захяад ябашана.

Мүнөө ноёной ябахатай сасуу, томоогтог бэетэй хара нохой ерээд, үнэрдэн байһаар, тогоон соохи уусыень зуугаад ябашаба. Тэрэ хүбүүн һууриһаа хүдэлэнгүй, үнөөхил газартаа һуужал байба. Тэрэ үеэр амбан ноён ама халамгай ерээд, тогоон соохи мяха шүлэеэ худхасагаан байтараа, эрьеынгээ уусые үгылөөд:

— Уусамни яаһан бэ? — гэжэ асууха мүртөө хүбүүн гээшэ шэрүүнээр хараад зогсобо.

— Тан шэнги томоһоо томо нэгэ хара нохой уусыетнай зуугаад ябашана һэн. Тэрүү тэрэ горхоной саада эрьедэ гараад, мяхаяа зубаржа хэбтэнэ,— гэбэ.

— Үгы, би шамайе хараад һуугаарай гээ һэм шүүб! — гээд бадашаба.

— Би танда харажал һууһанаа хэлэнэм.

— Юу?!.. Юу... хара тойм... майе даа! — гээд амбан но... һэндөө һүйбадаад ябаһан ... райнгаа ашэһээ баряадхина...

— Тогоотой мяхаа хараад ... гаарай гэжэ та хэлээ бэшэ һэ... Би харажал һуугаалби даа. ... хай, намһаа үшөө юу нэхэб... шэбта,— гэжэ һанаа амарх... рюусаба ха.

Мүнөө ноён баряад байһа... шуураа гарһаа алдаад, «Я... амандаа аагтай, хэлэндээ ха... тэй хүбүүнтэй дайралдашаб... гэжэ бодоод, үгэ дуугүй, ... хамараа харан, байра дээрээ ... ли шэнгеэр зогсошоһон юм ... хэлсэгшэ.

А. ШАДА...

Энээниие дуулаа һэн гүт?

Газар дорохи далай

Казахстанай газар дайда дээрэ 17 далай бии. Тэдэниие географическа карта дээрэ бэдэрһэнэй хэрэггүй. Эдэ далайнууд газар доро байдаг.

Казахстанда һалан һандангүй уһа бэдэрһээр үнинэй болоо. Уһан шэнэ газар элдүүрилэгшэдэй тосхонуудта, колхозуудта, бэлшээриин газарта хэрэгтэй. Мүнөө үедэ газар дорохи уһа гаргаха хэдэн мянган скважин бии болгогдоо. Жэшээнь, 1962 ондо Целиннэ хизаарта 5000 скважинаһаа уһа абадаг болоһон байгаа. Тэдэнэй гүнзэгынь 200—800 метр.

Республикын газар дооро тогтомол 70 шахуу ехэхэн артизанска уһа сөөрэмүүд олдонхой. Тэдэ сөөрэмүүд болон 17 далай бүхэнэй уһанай ехэ багын хэмжээ Азовско далайтай тэнтэй. Газар дорохи далай сөөрэмүүдэй уһые хайшан гээл һаа ехээр «удхан» абажи, арадай ажахын хэрэглэмжые хангахын тулада хэдэн арбаад үрэмдэлгын отрядууд ажаллажа байна.

Врачай зүбшэл

Бэртэхэ, гэмэлтэхэһээ һэргылэгты

Хүдөө ажал дээрэ хүдэлжэ байһан хүнүүд ехэнхидээ жэлэй I болон II кварталда бэртэдэг, гэмтэлдэ ородог байха юм. IV кварталда тиимэ ушарал үсөөн үзэгдэдэг. Гэмтэлдэ ороһон олонхи хүнүүд 20-һоо 40 наһан хүрэһэн уладууд байдаг. Бэртэлгэ, гэмэлтэлгын гол шалтагаан юун дээрэһээ болодог бэ гэхэдэ, хүдөө ажахын машинада хүдэлжэ байхадаа техникын аюулгүйе сахиха гурим эбдэһэн, мал харууһалгын болон мүн бусад ажалда дүйгүйдэһэн дээрэһээ болодог байна.

Ехэнхидээ хүнэй хүл, гар, толгой гэмэлтэдэг.

Хүлэй гэмэлтэшоод байхада, юрын бэртэлгэ, шүрбэһэ һудаһанай гэмэлтэлгэ, яһанай эбэрэлгэ гү гэжэ хүрэһөөр врачай тодорхойлхо бэрхэтэй байдаг гээшэ. Тиимэ ушаралай болоод байхада саг нүгшөөжэ маргангүй, тэрэ хүниие тэлүүр дүүжэн дээрэ хэбтүүлээд, эмнэлгын газарта дары абаашаха. Хэрбээ яһан эбэрээ ха гэжэ һэжэг түрөө һаа хүлөө хүдэлгэхэгүйгөөр тойруулан хабтагай модо барижа уяха. Тиихэдээ табгайень хүшэн, гасангүй сэхэ байлгаха.

Хэрбээ гараа, мүрөө, оморюугаа гэмэлтээд байгаа һаа пулаадаар бойлторго хэжэ, гараа хүзүүндээ үлгэхэ, һуга дороо зөөлэхэн юумэ үбихэ. Тиихэдэ гарынь тохоногоороо тохойтуулан нугалагдаха. Яһан эбэрээ гэжэ һанаа һаа шина (хабтагай гү, али нариихан фанер, картон саарһа) табижа уяха хэрэгтэй.

Бэеынгээ шулга биса дайрагдажа, шуһанай гараа хада шархаяа сэбэрхэн бүдөөр уяад, шуһанай доошоо ябахагүйгөөр гар хүлэйнгөө үзүүрые өөдэнь бага үргэхэ. Шуһанай тогтон торонгүй ехээр гараа хада шархаһаань дээхэнүүр шанга гэгшээр уяха. Тэрэ уяае 2—2 час хахадһаа дээшэ байлгажа болохогүй.

Толгойгоо гэмэлтэлгэ аюултай. Үбшэлһэн тэрэ хүниие эмнэлгын газарта түргэн ябуулха. Тэрэ хүн сэхэ өөдөө хараад хэбтэхэ, толгойгоо заашье хүдэлгэхэгүй. Тархидань мүльһөөр жэн табиха. Хэрбээ толгойдоо шархатай байгаа һаань сэбэр, стерильнэ уяагаар боохо. Врачгүйгөөр ямаршье эм үбшэнтэндэ үгэжэ болохогүй.

Нюргаа бэртээ, гэмэлтээ һаа... хатуу модон хабтагай дээрэ ... түүлээд, ехээр хүдэлгэнгүй б... ницада оруулха.

Үбсүү, гэдэһээ гэмэлтэлгэ ... шэ баһал аюултай. Магад зо... һоонь шуһан гаража болод... Тиимэ үбшэнтэндэ түргэн опе... ци хэгдэдэг байха юм. Үбшэ... хүниие врачта шадаал һаа түр... үзүүлхэ хэрэгтэй.

Үбшэн хүндэ туһалхамнай ... дураараа бү бологты. Иланг... булгарһан, үез хүдэлһэн уша... тохёолдоо һаань гар бү хүрэ... Энэ врачай хэрэг.

Буряад үгын тайлбари

Абтаһан үгэнүүд тухай

Гадаада монгол (мүнөөнэй Бүгэд найрамдах Монгол арад улас) Хитад хоёрой манжа хаанай мэдэлдэ байха үедэ, гадаада монгол хадаа манжа, хитад оронуудтай культурнашье, аралжаа наймаанайшье талаар ехэ харилсаатай, хэлэнэйнгээшье талаар бэе бэедээ нүлөөтэй байһаниинь мэдээжэ. Иимэ шалтагаанһаа боложо, улас түрын гү, али бэшэшье удха шанартай, манжа болон хитад үгэнүүд гадаада монгол хэлэндэ тэрэ сагһаа хойшо ороһон байдаг. Гадаада монгол хэлэнһээ уламжалан тиимэ үгэнүүд буряад хэлэндэ дамжаһан түүхэтэй. Жэшээлбэл, һан(г), салин, наймаан, шан, янза, шэнжэ, ханза, шуданза, сай, майхан, яаман, амбан, шохой, зүргаан сонхо, маюуза гэхэ мэтэ буряад үгэнүүд үгтаа хитад, манжа хэлэнүүдһээ гарбалтай.

1. **Һан (г). Цзинь** гэжэ хитад үгэ хуушан монгол хэлэндэ абтахадаа, монгол хэлэнэй фонетикын гуримые дүуряажа **сан (г)** гээд тохироо. Мүнөө үеын литературна монгол хэлэндэ баһа **сан хүү** (финансы), сан хүүч (финансист) гэхэ мэтээр хэрэглэгдэдэг. Энэ ушарынь хадаа **цзинь-ку** (денежный фонд, казна) гэһэн хитад үгэһөө абтаа юм.

С-ээр эхилһэн монгол үгын һуури болон тэрэнэй элдэб залгалтанууд ехэншэнь шахуу **һ**-ээр һэлгэгдэжэ, буряад хэлэндэ хэлэгдэдэг. Иимэ гуримһаа боложо, **сан(г)** гэһэн үгэ буряад хэлэндэ уламжалан ороходоо һан(г) болоо бшуу. Энэ үгэ буряад хэлэндэ үни удаанай абтаһанһаа боложо, ушар удхаяа бүри үргэдхөө. Жэшээлбэл, мүнөө **мүнгэн һан** (казна), **гүрэнэй һан** (государственная казна), **мал һанда тушааха** гэхэ мэтээр хэлэхэһээ гадна: **һангай байра, һангай зөөри** (государственное имущество) гэдэгбди.

2. **Салин. Цянь-лян** гээшэ **мүнгэн түлэбэри** гэһэн удхатай хитад үгэ хуушан монгол хэлэндэ ороходоо, монгол хэлэнэй фонетикын гуримые дахажа **цалин(г)** гэһэн хэлбэртэй болоо. Энэ үгэ монгол хэлэнһээ уламжалан буряад хэлэндэ ороходоо **ц-нь** (цалин) **с**-ээр (салин) һэлгэгдэжэ абтаһан байна. Энэ үгэ хажуудаа жэнхэни монгол болоод, буряад удхаараа адли үгэтэй паарлашаһаншье ябадаг: цалин хөлс (монгол) «зарплата», салин хүлһэн; салин хүлһээ тоосохо г. м.

3. **Наймаа (н). Маймай** гэһэн хитад үгые монгол изагууртан өөрынгөө фонетикын гуримаар хубилгажа, **андалдаа аралжаа** гэхын хажуугаар **наймаан** болгожо абаһан байна. Энэ абтаһан үгэ хадаа аралжаа, андалдаан, дэлгүүр, хонжоо г. м. үгэнүүдээр хошоолуулан хэрэглэгдэдэг. Жэшээлбэл дэлгүүр наймаан (ородоор «рынок» гэһэн удхатай), аралжаа наймаан (ородоор «купля-продажа»), андалдаа наймаан (ородоор «мена, обмен), хонжоо наймаан (ородоор «спекуляция») гэһэн удхатай.

4. **Шан.** Энэ үгэ хадаа хитад хэлэнһээ абтахадаа түхэл янзаараа юрэ хубилаагүй. Хитад хэлэндэ жэшээлбэл, чжэнфу-ди цзян шан (правительственная награда).

5. **Янза** гэһэн монгол изагууртанай үгэ **янь-цзи** гэжэ хитад үгэһөө бүридэһэн байна. Янь-цзи гэһэн үгэ хадаа хитад хэлэн дээрэ голынь эд бараанай шанарай шата зэргэ болон сортынь харуулһан үгэ бшуу. Хитадуудай монгол, буряад оронуудаар эд бараа болон элдэб янзын гэр байдалай хэрэгсэлнүүдые контрбандна аргаар хонжоо наймаа хэжэ байһан сагһаа уламжалан абтаһан үгэ хаяа даа. Мүнөө энэ үгэ буряад хэлэндэ ушар удхаяа үргэдхөө. Жэшээлбэл, бүхэ янзатай бүд гэхэһээ гадна, янзалха баатай, хараха янзада, элдэб янзаар, ерэхэ янзагүй, янзархуу хүн г. м. хэрэглэгдэдэг.

6. **Шэнжэ. Синчжи** (свойство, характер) гэһэн хитад үгэ монгол изагууртанай хэлэнэй абяанай хэмдэ хубилжа, **шэнжэ** болон шэлжэжэ ороо. Жэшээлбэл, хитад хэлэн дээрэ энэ үгэ иигэжэ хэрэглэгдэдэг байна: чжунго гэмин-ди синчжи (хитадай хубисхалай **шэнжэ**). Энэ үгэ хадаа баһал анха түрүүн монгол изагууртанай хэлэндэ абтахадаа, голынь лэ эд бараанай шанар шэнжэ, түхэл шанарые харуулһан үгэ байгаа. Энэ абтаһан үтын шанар удхань бүри саашадаа үргэдхэгдэжэ, буряад хэлэндэ шэнэ үгэнүүдые бүридүүлһэн байна. Жэшээлбэл, шэнжэхэ, шэнжэлхэ, шэнжэлхы ухаан, шэнжэлэл, шэнжэлэгшэ гэхэ мэтэ.

7. **Сай. Ча** гэдэг хитад үгэ монгол хэлэндэ шэлжэн ороходоо, **цай** гэһэн түхэлтэй болоо. Монгол хэлэнһээ уламжалан буряад хэлэндэ абтахадаа, **сай** боложо хубилаа.

8. **Майхан** гэһэн үгымнай үгынь манжа хэлэнһээ абтаһан үгэ. Энэ үгэ **асар** (палатка, шатёр) гэһэн монгол, буряад үгэтэй заримдаа хошоо болоод хэрэглэгдэдэг. Жэшээлбэл, Асар майхан татуулаад, аралжаа наймаа эрхилжэ... (Х. Намсараевай зохёолһоо).

9. **Яаман.** Энэ үгэ манжа хэлэн дээрэ **я-мэнь** гээд хэлэгдэдэг, энэнь **албан** газар гэһэн удхатай. Мүнөөнэй литературна монгол хэлэндэ **яам** гээд хэрэглэгдэдэг. Жэшээлбэл, Ардын гэгээрлийн яам (Министерство народного просвещения). Буряад хэлэндэ **я-мэнь** гэһэн манжа үгэ хадаа урдын түхэл янзаараа шахуу абтаһан байна. Мүнөө энэ үгэ буряад литературна хэлэндэ хэрэглэгдэхээ болигдоо шахуу.

10. **Амбан.** Энэ үгэ манжа хэлэнһээ гарбалтай. Манжа хэлэндэхи **амбань** гээшэ буряадаар **агуу ехэ** гэһэн удхатай. Буряад болон монгол хэлэндэ **амба сайд, амба томо сар** гэхэ мэтээр хэлсэгдэдэг.

Эдэнһээ гадна: **шохой** (шихуй), **ханза** (хань-цзи), **шуданза** (чэдунцзэ) **зургаан** гэхэ мэтэ үгэнүүд баһа хитад, манжа хэлэнүүдһээ абтаһан юм.

Дээрэ дурсагдаһан түүхэ уг гарбалаараа абтаһан үгэнүүдшье һаа, мүнөө жэнхэни буряад үгэнүүд гэжэ тоологдоно. Юундэб гэхэдэ, бүхы дэлхэйн арад зоной хэлэн бэе бэедээ нүлөөгөө үзүүлжэ, үгэ хүүрэә абалсажа, андалдалсажа байдаг. Иигэжэ бүхы дэлхэйн элдэб яһатан өөһэдынгөө хэлэнэй баялигые арьбадхажа байдаг.

У.-Ж. ДОНДУКОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

БУРЯАД ҮНЭН
4-дэхи нюур.
1964 оной мартын 14.

Редакторай түлөө
М. Н. НИМАЕ...

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора —23-67, зам. редактора —38-42, зам. редактора —35-84, секретариата —27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни —47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни —48-89, 33-61, корректорская —35-95.
Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов. идеологического —24-74, советского строительства и быта —34-93, рабселькоров и писем —25—41, 38-30, информации —32-74 и переводов —34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00063. Зак. № 259.